

Проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

10 жовтня 2022 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
КАФЕДРА ПРАВА

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ
«Проблеми реалізації прав людини і
громадянина в умовах воєнного стану»

10 жовтня 2022 року

За загальною редакцією Юлії Коверко

Львів - 2022

УДК 335.01:34

Проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану: Матеріали Круглого столу (м. Львів, 10 жовтня 2022 р.) / За заг. ред. Ю. Коверко. Львів : ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, 2022. 99 с.

У збірнику подані тези доповідей за матеріалами Круглого столу «Проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану» (м. Львів, 10 жовтня 2022 р.).

Матеріали представлені в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

ISBN 978-617-7142-84-2

© Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького, 2022

Зміст

ПЕРЕДМОВА	6
<i>Балян Р.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ АБО НЕВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	8
<i>Weber P.</i> CZY W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO OBOWIĄZUJĄ PRAWA CZŁOWIEKA?	10
<i>Дігтяр О.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	12
<i>Шепега В.</i> РЕЄСТРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	14
<i>Ковалів М., Шукалович Б.</i> ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	18
<i>Проць І., Дика С.</i> ЗАХИСТ ПРАВ ВОЛОНТЕРІВ І СПРИЯННЯ ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
<i>Білінська Л.</i> ПРОБЛЕМАТИКА СВОЄЧАСНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ТЦК ТА СП	23
<i>Єсімов С.</i> ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИЇЗДОМ ЗА КОРДОН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26
<i>Телефанко Б.</i> СВОБОДА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ОДНЕ З ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	28
<i>Бльок Н.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	31
<i>Мелех Л.</i> ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА ВІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	33
<i>Долинська М.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	36
<i>Мелех Б.</i> ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	38

<i>Ніканорова О.</i> ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ІЗ МІЖДЕРЖАВНОЮ ЗАЯВОЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	40
<i>Проць І., Чорна Н.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	42
<i>Верба О.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ У ХОДІ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НИХ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТЯГНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
<i>Коверко Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	46
<i>Грабар Н.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	49
<i>Гаврильців М.</i> ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	51
<i>Гулик А.</i> ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРИЧИНА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ (ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА)	54
<i>Капітан О.</i> ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ: ПОТРЕБА ВОЄННОГО СТАНУ	57
<i>Винарчик О.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ ПОЛЬЩІ 1932 РОКУ	58
<i>Кульгавець Х.</i> ДЕРЕГУЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	62
<i>Гучко М.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	64
<i>Фурів Л.</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ОБМЕЖЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	67
<i>Тушницька В.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	70
<i>Ковальська М.</i> ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	73

<i>Гентош О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД	76
<i>Телефанко Б., Васюта В.</i> ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	79
<i>Гамалюк А.</i> ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	82
<i>Дідик Х.</i> ПРАВО НА ОСВІТУ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНИХ ВИШІВ ТА УМОВИ ЇХ ВИЇЗДУ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	84
<i>Козак І.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРС-МАЖОРУ ЯК ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ СТОРІН ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	86
<i>Лекар Р.</i> ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	89
<i>Амосов В.</i> ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	92
<i>Радченко Е.</i> ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИМОГИ ЗАКОНУ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ	93
<i>Кузь В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	95

ПЕРЕДМОВА

*Війна – це найжахливіша ситуація
у житті будь-якої людини*

Назавжди залишаться у пам'яті всіх без винятку українців страшні звуки, які пролунали в ніч на 24 лютого 2022 року. Звуки, які сповіщали про те, що варварські війська без попередження «вдерлися» на мирну територію України, знищуючи перед собою мирних, ні в чому не винних жителів та дітей, розрушаючи багатоповхрівки і приватні будинки. Звуки, які сповіщали про початок страшної непередбачуваної війни.

Незважаючи ні на які обов'язки, домовленості, зобов'язання, які були підписані та ратифіковані поміж двома державами, росія, порушуючи всі норми і правила міжнародного права, віроломно напала на Україну.

Права людини мають поширений, природній, невідчужуваний, недоторканий, неподільний характер. На сьогоднішній день непростоперелічити всі права людини, виконання яких регулюють міжнародні ратифіковані договори: Міжнародний договір громадських і політичних прав від 16.12.1966 року з долученим Протоколом, Міжнародний договір про господарське, суспільне і культурне співробітництво, Міжнародна конвенція з питань ліквідації будь-якої форми расової дискримінації від 18.12.1965 року, Конвенція з питань рабства від 25.09.1926 року, Конвенція з питань катувань або інших жорстоких нелюдських принижень чи покарань від 1984 року, конвенції Міжнародної організації праці тощо.

Незважаючи на те, що права людини гарантовані міжнародними угодами, вони під час збройних конфліктів підпадають під багато обмежень. Наприклад, у ст. 4 Договору про громадські і політичні права сказано: «У випадку, коли виняткова небезпека загрожує існуванню народу і про неї офіційно повідомлено, Держави-Сторони можуть, маючи на меті умовне застосування зобов'язань, які виникають з міжнародного договору і відповідають ситуації, яка говорить, що ці кроки не заперечують іншим їхнім зобов'язанням, які виникають з міжнародного права і не тягнуть за собою расову дискримінацію, можуть бути призупинені».

В ст. 15 Конвенції про Захист Прав людини говориться: «У випадку війни або іншої публічної небезпеки, яка загрожує життю людей, будь-яка з держав-учасниць договору може вжити заходів та зобов'язань, які виникають з даної Конвенції, та обмежуючи права, відповідають вимогам, і дані умови не перечать іншим зобов'язанням, які виникають з міжнародного права».

Виникає питання: якщо наше найважливіше право – право на життя є завжди захищене, то чому під час міжнародної агресії початковим знаряддям є вогнепальна зброя, яка ставить собі за мету завдати біль і призводити до смерті іншої людини. Якщо уважно вдуматися, то виникає гіпотеза, що права людини існують тільки теоретично на папері і в реальному житті нічим не гарантовані.

Женевська Конвенція 1949 року разом з додатковим протоколом від 1997 року говорить про те, що треба пам'ятати про міжнародне гуманітарне право, яке визначає охорону жертв збройних конфліктів, що ведуть до зменшення смертності мирних жителів та учасників бойових дій.

Треба зазначити що будь-які міжнародні договори чи Конвенції, які стосуються ненападу, дотримання захисту прав людини, є підписані першими особами держав-учасниць і ці особи в першу чергу несуть відповідальність за їх недотримання та порушення.

Сьогоднішня ситуація на території України показала, що будь-які міжнародні угоди, які ратифіковані та підписані, не мають ніякої ваги, якщо хтось хоче досягнути навіть нереальної мети.

В такій ситуації права людини не мають ніякого значення.

Відповідаючи на питання, чи під час збройного конфлікту права людини захищені, треба переконливо відповісти – так, захищені стороною, яка шанує і не порушує їх.

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ
АБО НЕВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Роман Балян

прокурор Львівської обласної прокуратури

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала «спеціальну операцію» на території України, що є ні чим іншим як ВІЙНОЮ.

У зв'язку з даними подіями, Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. №2102-IX затверджено Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022, відповідно до якого на території України введено правовий режим воєнного стану.

Із введенням воєнного стану почали діяти заходи правового режиму, які тимчасово обмежують конституційні права і свободи людини і громадянина.

Зокрема, відповідно до пункту 5 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та пунктів 8, 9 Постанови КМУ від 08.07.2020 р. №573 «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» на території, де запроваджено комендантську годину, забороняється перебування у визначений період доби навулицях та в інших громадських місцях осіб без виданих перепусток, а також рух транспортних засобів.

Не виключенням стала і наша область, на території якої Львівською обласною військовою адміністрацією запроваджено комендантську годину.

Водночас правоохоронна система у зв'язку із введенням комендантської години зіштовхнулася із досить серйозною проблемою, яка полягала у повноцінному та законному порядку реалізації даних обмежень.

Щоб повністю зрозуміти суть даної проблеми, досить провести паралель на питаннях дотримання правил дорожнього руху водіями в Україні та на території Європи. Очевидним є те, що в європейських країнах водії більш дисципліновані та значно краще дотримують правил дорожнього руху. Чому? Відповідь проста – відповідальність, яка у більшості країн настає майже блискавично та штрафи вимірюються сотнями євро, в той час як в Україні такі штрафи є мізерними.

Відповідно, коли працівники поліції виявили перших порушників комендантської години, все, що вони могли зробити з порушником, – це перевірити документи та провести профілактичну бесіду. В окремих випадках, і тільки за наявності представника територіального центру комплектування та соціальної підтримки, особі порушника вручалась повістка про необхідність явки для уточнення обліково-реєстраційних даних.

Чому ж так трапилось? Відповідь стає очевидною після короткого аналізу чинного законодавства. Так, в жодному нормативно-правовому акті не передбачено відповідальності за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану, зокрема дотримання комендантської години.

Таким чином, у зв'язку із веденням на території України правового режиму воєнного стану, обмеження зазнало право особи на свободу пересування, гарантоване ст. 33 Конституції України.

Для того щоб зробити перший крок до вирішення вищезгаданого проблемного питання, у суб'єктів законодавчої ініціативи, пішло понад 7 місяців. І ось нарешті – 04.10.2022 р. у Верховній Раді України за №8096 зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення окремих вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану». Даним проектом, серед іншого, запропоновано внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, та доповнити главу 15 Кодексу статтею 210² такого змісту:

«Стаття 210². Порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану

Порушення комендантської години, тобто перебування у певний період доби, під час дії воєнного стану, на вулицях та в інших громадських місцях або рух транспортних засобів, без спеціально виданих перепусток або посвідчень, - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Порушення спеціального режиму світломаскування під час дії воєнного стану, -

тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин і на посадових осіб - від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до шести місяців.

Дії передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчиненні особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин та на посадових осіб - від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від шести місяців до одного року».

Маю сподівання, що Верховна Рада України не буде зволікати із прийняттям даного Закону, адже жодне суспільство неможливо спонукати дотримуватись певних правил, не встановивши обґрунтовану відповідальність за порушення таких правил.

CZY W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO OBOWIĄZUJĄ PRAWA CZŁOWIEKA?

Paweł Weber
adwokat, Kraków

W dzisiejszym świecie uzyskanie odpowiedzi na to pytanie nabiera podwójnego znaczenia. Od niemal ośmiu miesięcy oczy całego świata zwrócone są na konflikt zbrojny rozgrywający się na terytorium Ukrainy, a tym samym dramat miliona ludzi, których prawa zostały bestialsko odebrane.

Jednakże na wstępie, należy pochylić się nad tym, czym są prawa człowieka oraz w jaki sposób powstały. Prawa człowieka, wcześniej definiowane były jako prawa obywatelskie, nawiązujące do nowożytnej doktryny praw natury uznających wartość i godność jednostki przysługującej jej prawa przyrodzone, które miały charakter powszechny, niezbywalny i nienaruszalny. Prawo natury, będące wyrazem poszukiwania niezmiennych wartości i norm wyższego rzędu, nie zawsze było uzasadnieniem dla nienaruszalności istniejącego porządku i nadprzyrodzonego charakteru władzy¹. W czasach obecnych za prawa człowieka uznaje się podstawowe normy przysługujące każdemu człowiekowi, które wynikają z samego faktu bycia człowiekiem, a za jedno z najważniejszych z tych praw uznaje się prawo do życia. Również dzisiaj można powiedzieć, że prawa człowieka mają charakter: **powszechny, przyrodzony, niezbywalny, nienaruszalny, naturalny, niepodzielny.**

Trudno wskazać jednolity katalog praw człowieka, gdyż są one regulowane przez szereg umów międzynarodowych, najważniejszymi z nich są: Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 16 XII 1966 r. wraz z załączonym do niego Protokołem fakultatywnym oraz Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 16 XII 1966 r., Konwencja w sprawie niewolnictwa z 25 IX 1926 r., Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 18 XII 1965 r., Konwencja przeciw torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu z 10 XII 1984 r., oraz liczne konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy. Wartym wskazania jest również Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 XI 1950 r.

Pomimo zagwarantowania praw człowieka przez tak liczne umowy międzynarodowe, w czasie konfliktów zbrojnych podlegają one licznym ograniczeniom. Przykładem takich ograniczeń jest art. 4 Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, w którym wskazano, iż „w przypadku, gdy wyjątkowe niebezpieczeństwo publiczne zagraża istnieniu narodu i zostało ono urzędowo ogłoszone, Państwa- Strony niniejszego paktu mogą podjąć kroki mające na celu zawieszenie stosowania zobowiązań wynikających z niniejszego Paktu w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że kroki te nie są sprzeczne z innymi ich zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego i nie pociągają za sobą dyskryminacji wyłącznie z powodu rasy, koloru skóry, płci,

---

¹ Stowarzyszenie Naukowców Polski i Litwy, Dr Elżbieta Rojowska.

języka, religii lub pochodzenia społecznego” Jednak Pakt ten podkreśla, iż żadne okoliczności nie mogą prowadzić do zawieszenia: prawa do życia, zakazu niewolnictwa i poddaństwa, zakazu pozbawienia wolności jedynie z powodu niemożności wywiązania się ze zobowiązań umownych, zasady *lex retro non agit*, prawa do posiadania osobowości prawnej i wolności myśli, sumienia i religii. Kwesta ta została również poruszona w art. 15 Konwencji O Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, gdzie wskazano: „*W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.*” W dalszej części przywołanego przepisu podkreślono, że nie można uchylić zobowiązań dotyczących prawa do życia, z wyjątkiem przypadków śmierci będących wynikiem zgodnych z prawem działań wojennych oraz zobowiązań dotyczących zakazu tortur, zakazu niewolnictwa i poddaństwa oraz zakazu karania bez podstawy prawne.

Czytając powyższe zapisy, jak i wglębiając się w inne umowy między narodowe dotyczące praw człowieka, w których w piękny sposób opisane są nasze, jak to się mówi, podstawowe prawa, które jedynie w nielicznych sytuacjach mogą być odrobinę ograniczone, nasuwa się pytanie, skoro nasze najważniejsze prawo- prawo do życia chronione jest zawsze, to dlaczego w czasie agresji międzypaństwowej, bądź wewnątrzpaństwowej podstawowym narzędziem obrony jest broń palna, która ma za zadanie zadać ból, cierpienie, doprowadzić do śmierci drugiego człowieka? Rozważając tę kwestię, pokusić by się można o stwierdzenie, iż prawa człowieka istnieją jedynie na papierze, jednak w rzeczywistości- życiu realnym nie są respektowane.

Oczywiście nie można zapominać o stosowanym międzynarodowym prawie humanitarnym, który określa ochronę ofiar konfliktów zbrojnych, prowadzącą do zmniejszenia strat i cierpienia osób cywilnych i kombatantów, jak i rodzajów akceptowalnej broni. I tak np. Konwencje Genewskie z roku 1949 wraz z Protokołem dodatkowym I z 1977 r. określają, jakie ciężkie naruszenia uznawane są za zbrodnie wojenne i nie podlegają przedawnieniu zgodnie z Konwencją o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości z 1948 r. Dokumenty te zobowiązały państwa do ustanowienia przepisów prawnych penalizujących czyny osób, które popełniły lub wydały rozkaz popełnienia ciężkich naruszeń oraz do poszukiwania i ścigania takich osób przed swoimi sądami bez względu na ich narodowość bądź są zobowiązane do wydania takich osób innym państwom. Pomimo ustanowienia surowych kar za zbrodnie wojenne, które w dużej mierze polegają na naruszeniu praw człowieka- prawa do życia, ich zastosowanie nie przywróci życia już utraconego².

Na marginesie należy dodać, iż wszelkie pakt o nieagresji, o przestrzeganiu praw człowieka, podpisywane są przez głowy państw, na których polecenie prawa te

² *Roczniki Nauk Społecznych*, Tom XXII-XXIII, zeszyt 1- 1994-1995.

nie są szanowane, poprzez wszczynanie konfliktów zbrojnych. Mając choćby na uwadze obecną sytuację w Ukrainie, uznać należy, że wszelkie pakti czy umowy dotyczące praw człowieka nie mają znaczenia, gdy ktoś chce osiągnąć cel, nawet nierealny. W takiej sytuacji prawa człowieka nie mają żadnego znaczenia.

Wobec powyższego, odpowiadając na pytanie: czy w czasie konfliktu zbrojnego obowiązują prawa człowieka? Należy odpowiedzieć twierdząco, obowiązują prawa człowieka, jednak nie są one respektowane.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Дігтяр

адвокатка Ради адвокатів Львівської області

24 лютого 2022 року збройна агресія Російської Федерації проти України набула повномасштабного характеру, що стало причиною введення на території України режиму воєнного стану, в наслідок чого правові гарантії захищеності прав людини опинилися під загрозою. Запровадження воєнного стану в Україні, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію.

У Конституції України закріплено стандарти правової держави у такій ситуації. Це означає, що:

по-перше, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент;

по-друге, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером;

по-третє, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному разі, це так звані абсолютні права, перелічені у ч. 2 ст. 64 Конституції України: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; неможливість бути двічі

притягнутому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Відповідно, всі інші конституційні права та свободи людини і громадянина, які не зазначені в цьому переліку та передбачені Конституцією України (зокрема, право особи на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; право власності; право на проведення страйків; свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань та ряд інших), можуть бути обмежені у період дії воєнного стану, але тільки в тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення оборони країни і безпеки держави, і в тих межах, яких вимагає гострота стану. Прийняті у зв'язку з цим заходи з урахуванням міжнародно-правових норм не повинні спричинити яку-небудь дискримінацію окремих осіб чи груп населення винятково за ознакою статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового положення, місця проживання, відношення до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань, а також за іншими ознаками. Закріплення переліку прав, які не можуть бути обмежені навіть у час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Так, у разі дії воєнного чи надзвичайного стану це не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, для будь-яких обмежень права на життя, свободу думки, совісті, релігії в розумінні цих прав і свобод, прийнятому в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права й у законах України. А будь-які спроби використати введення воєнного або надзвичайного стану для захоплення влади чи зловживання нею тягнуть за собою визначену законом відповідальність.

Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. Тому ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» декларує, що воєнний стан як особливий правовий режим, який вводиться в країні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, крім надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, ще передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

РЕЄСТРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Віталія Шепега

*начальниця відділу взаємодії з суб'єктами державної реєстрації
та підвищення кваліфікації державних реєстраторів УДР ЗМУМЮ (м. Львів)*

Держава забезпечує громадянам та юридичним особам рівні умови захисту прав власності у сфері нерухомості та бізнесу.

Захист права власності – це сукупність правових засобів, які застосовуються у зв'язку з порушенням права власності і які спрямовані на відновлення та захист майнових інтересів їх носіїв.

Право власності, як і будь-яке інше право, підлягає захисту, що гарантується та забезпечується ст. 13 Конституції України.

Відповідно до статті 392 ЦК України, власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Питання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно доволі часто постають під час розгляду спорів у суді. Ці питання є актуальними як з точки зору обрання належного способу захисту прав на нерухомість, так і правильного визначення коло учасників, а також юрисдикції справи.

Одним із способів захисту є судовий спосіб захист. Судовий захист права власності здійснюється шляхом розгляду справ за такими позовами:

- 1) про визнання права власності на майно;
- 2) про витребування майна з чужого незаконного володіння чи відшкодування його вартості;
- 3) про поділ спільного майна або виділ з нього частки;
- 4) про визначення порядку володіння, користування та розпорядження майном, що є спільною власністю;
- 5) про визнання недійсними правочинів про відчуження майна;
- 6) про визнання незаконними актів державних органів, органів місцевого самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження майном;
- 7) про переведення прав та обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, укладеним учасником спільної часткової власності щодо своєї частки з порушенням права іншого учасника даної спільної власності на переважне право купівлі;
- 8) про передачу в приватну власність майна, яке за законом підлягає відчуженню;
- 9) про визнання недійсними правочинів про відчуження квартир з громадського житлового фонду з порушенням, наприклад, права наймача на придбання цього приміщення у власність або переведення на нього прав та обов'язків набувача за цим договором;

10) про відшкодування шкоди, заподіяної майну, або збитків, завданих особі порушенням її права власника (включаючи і не одержані доходи);

11) про виключення майна з опису тощо.

Проте на законодавчому рівні встановлені і превентивні заходи, які допомагають власникам нерухомого майна не допустити, зокрема, незаконного відчуження нерухомого майна, проведення державної реєстрації прав та обтяжень на нерухоме майно на підставі підроблених документів або за відсутності правових підстав для такої реєстрації.

Так, статтею 25 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» передбачена можливість зупинення державної реєстрації прав на підставі:

1) рішення суду про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили;

2) заяви власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій щодо власного об'єкта нерухомого майна.

Рішення суду або заява власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій реєструється у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Якщо у Реєстрі зареєстровано рішення суду про заборону вчинення реєстраційних дій або заява власника про заборону вчинення реєстраційних дій державний реєстратор невідкладно зупиняє державну реєстрацію прав з обов'язковим та повідомляє про зупинення реєстраційних дій відповідних заявників.

Слід зазначити, що рішення суду про заборону вчинення реєстраційних дій дозволяє зупинити державну реєстрацію прав на невизначений строк і втрачає свою чинність лише після реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно рішення суду про скасування рішення суду, що було підставою для прийняття рішення про зупинення проведення реєстраційних дій. А заява власника про заборону вчинення реєстраційних дій має обмежений термін дії. Така заява є чинною протягом 15 робочих днів з моменту її реєстрації в Державному реєстрі прав.

Разом з тим, протягом зазначеного строку власник об'єкта нерухомого майна має можливість надати державному реєстратору рішення суду про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили. У такому випадку заборона вчинення реєстраційних дій буде чинною до скасування відповідного рішення суду.

Також власник об'єкта нерухомого майна має право за власною ініціативою відкликати подану ним заяву про заборону вчинення реєстраційних дій.

Отже, підставами для відновлення реєстраційних дій є:

1) подання рішення суду про скасування рішення суду, що було підставою для прийняття рішення про зупинення проведення реєстраційних дій;

2) відкликання власником заяви про заборону вчинення реєстраційних дій;

3) неподання власником об'єкта нерухомого майна, яким подано заяву про заборону вчинення реєстраційних дій, у строк, що не перевищує п'ятнадцять

календарних днів, рішення суду про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили.

Про відновлення реєстраційних дій (крім відновлення реєстраційних дій на підставі заяви власника об'єкта нерухомого майна про відкликання власної заяви про заборону вчинення реєстраційних дій) державний реєстратор невідкладно повідомляє власника об'єкта нерухомого майна.

Ще одним превентивний способом захисту є так званий сервіс SMS-Маяк.

SMS-Маяк – це сервіс моніторингу реєстру речових прав на нерухоме майно, моніторинг реєстраційних дій щодо об'єктів нерухомого майна фізичних та юридичних осіб, зокрема фізичним і юридичним особам сервіс дасть можливість отримувати повідомлення про будь-які реєстраційні дії щодо об'єктів нерухомого майна, земельних ділянок на ранніх стадіях, повідомить про факт подання, суть заяви на зміну статусу ділянки, а також про прийняття рішення щодо зміни статусу. Робота сервісу вимагає автентифікації за допомогою ЕЦП. Можна отримати миттєве сповіщення про зміни на моніторинг: за номером у реєстрі; за ЕЦП; обрати об'єкти нерухомості та поставити їх на моніторинг. Пошук об'єкту нерухомого майна відбувається за реєстраційним номером майна в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (присвоюється після 01.01.2013 р. під час першої реєстрації будь-якого права на об'єкт).

Якщо документ про право власності на майно втрачено, реєстраційний номер можна дізнатися з Інформаційної довідки через онлайн-сервіс Міністерства юстиції України «Кабінет електронних сервісів». Послуга платна.

Пошук об'єктів нерухомого майна та ідентифікація власника відбувається за електронним цифровим підписом (для фізичних осіб) або електронною цифровою печаткою (для юридичних осіб).

І ще одним досудовим способом захисту є звернення до Колегії з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції.

Рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації прав можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України, його територіальних органів або до суду.

Міністерство юстиції України розглядає скарги:

1) на рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав (крім випадків, коли таке право набуто на підставі судового рішення, а також коли щодо нерухомого майна наявний судовий спір);

2) на рішення, дії або бездіяльність територіальних органів Міністерства юстиції України.

Територіальні органи Міністерства юстиції України розглядають скарги:

1) на рішення (крім рішення про державну реєстрацію прав), дії або бездіяльність державного реєстратора;

2) на дії або бездіяльність суб'єктів державної реєстрації прав.

Рішення, дії або бездіяльність можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України та його територіальних органів протягом 60 календарних днів з

дня прийняття рішення, що оскаржується, або з дня, коли особа дізналася чи могла дізнатися про порушення її прав.

Мін'юст чи відповідний територіальний орган розглядає скаргу у сфері державної реєстрації не пізніше наступного робочого дня з дня її реєстрації на предмет встановлення підстав для відмови в її задоволенні, а саме:

- оформлення скарги без дотримання вимог, визначених законом;
- наявність інформації про судові рішення про відмову позивача від позову з такого самого предмета спору, про визнання відповідачем позову або затвердження мирової угоди сторін;
- наявність інформації про судові провадження у зв'язку із спором між тими самими сторонами, з такого самого предмета і тієї самої підстави;
- наявність рішення Мін'юсту чи його територіального органу з такого самого питання;
- здійснення Мін'юстом чи його територіальним органом розгляду скарги з такого самого питання від того самого скаржника;
- подання скарги особою, яка не має на це повноважень;
- закінчення встановленого законом строку подачі скарги;
- розгляд питань, порушених у скарзі, не належить до компетенції Мін'юсту чи його територіального органу.

Мін'юст чи відповідний територіальний орган приймає не пізніше десяти робочих днів з дня її реєстрації рішення про відмову в задоволенні такої скарги із зазначенням мотивів такої відмови. Рішення про відмову у задоволенні скарги у сфері державної реєстрації з підстави оформлення її без дотримання вимог, визначених законом, не позбавляє скаржника права на повторне звернення з такою скаргою в межах визначеного законом строку.

Є певні вимоги до оформлення скарги:

- 1) повне найменування (ім'я) скаржника, його місце проживання чи перебування (для фізичних осіб) або місцезнаходження (для юридичних осіб), а також найменування (ім'я) представника скаржника, якщо скарга подається представником;
- 2) реквізити рішення державного реєстратора, яке оскаржується;
- 3) зміст оскаржуваного рішення, дій чи бездіяльності та норми законодавства, які порушено, на думку скаржника;
- 4) викладення обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги;
- 5) відомості про наявність чи відсутність судового спору з порушеного у скарзі питання, що може мати наслідком скасування оскаржуваного рішення державного реєстратора та/або внесення відомостей до Державного реєстру прав;
- 6) підпис скаржника або його представника із зазначенням дати складання скарги.

За результатами розгляду скарги Міністерство юстиції України та його територіальні органи приймають мотивоване рішення про:

- 1) відмову у задоволенні скарги;
- 2) задоволення (повне чи часткове) скарги шляхом прийняття рішення про:

- а) скасування рішення про державну реєстрацію прав, скасування рішення територіального органу Міністерства юстиції України, прийнятого за результатами розгляду скарги;
- б) скасування рішення про зупинення державної реєстрації прав, про зупинення розгляду заяви або про відмову в державній реєстрації прав та проведення державної реєстрації прав;
- в) виправлення помилки, допущеної державним реєстратором;
- в⁻¹) усунення порушень, допущених державним реєстратором, з визначенням строків для виконання наказу;
- г) тимчасове блокування доступу державного реєстратора до Державного реєстру прав;
- г) анулювання доступу державного реєстратора до Державного реєструправ;
- е) притягнення до дисциплінарної відповідальності посадової особи територіального органу Міністерства юстиції України;
- є) направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про правона зайняття нотаріальною діяльністю.

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Мирослав Ковалів

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін*

Богдана Шукалович

здобувачка вищої освіти,

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Для кожного громадянина України та людини, яка проживає в нашій державі у ці трагічні часи під час війни російської федерації з Україною, надзвичайно важливими є внутрішня консолідованість, надійна підтримка від державних органів публічної влади, а також правозахисних національних і міжнародних організацій. Особливо значущими є саме конституційні гарантії та правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини.

Запровадження воєнного стану в Україні, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію [1, с. 134].

Права людини являють собою досить складне та багатоаспектне суспільне явище, і тому їх значення для сучасного суспільства важко переоцінити,

оскільки вони наявні у всіх сферах життєдіяльності людини. Саме стан справ у сфері прав людини, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому [2, с. 134].

Пріоритетними засадами організації демократичної правової держави визнаються конституційно закріплені права і свободи людини, а також передбачені конституціями засоби їх захисту. Саме гарантії прав і свобод людини і громадянина виступають реальними можливостями їх реалізації та захисту.

Конституція України від 28 червня 1996 р. визначила, що права і свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є її головним обов'язком. Одним з головних елементів системи прав людини є громадянські права і свободи, які відкривають перелік прав і свобод людини і громадянина, що закріплені в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України [3].

Основним у характеристиці прав і свобод людини та громадянина визнається те, що вони мають бути під захистом держави. Тобто, права і свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін чи доповнень не допускається звуження змісту та обсягу вже існуючих.

У енциклопедичній літературі під поняттям гарантії (від французького *garantie* – забезпечення, запорука) прав та свобод людини і громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи. Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [4, с. 155].

Для гарантування можливості користуватися всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод, створити відповідний механізм їх гарантування [5, с. 3].

Перш за все, відмітимо, що свободи людини і громадянина складають інститут конституційного права, який містить норми, що визначають взаємини держави і особи. Тому, «..гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина» [5, с. 4].

Гарантії прав і свобод людини можуть здійснюватися як в національному аспекті – шляхом їх визнання і закріплення в Конституції держави, законах, підзаконних актах, інших нормативно-правових актах, так і в міжнародному аспекті – шляхом підготовки і прийняття міжнародних документів, що містять в

собі стандарти з прав людини, наприклад, Статуту ООН, приєднанням до міжнародних договорів з прав людини, їх ратифікацією.

Сьогодні в Україні на тлі глибоких соціально-економічних, політичних перетворень, створення належних умов для реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав виступає актуальною теоретичною і практичною проблемою. Основний Закон держави створює широку юридичну основу для активізації діяльності щодо забезпечення правових гарантій прав людини та громадянина. Правові гарантії виступають специфічними засобами забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини.

Чинна Конституція України значно розширила каталог прав і свобод людини та громадянина, включивши до неї усі основні права та свободи, закладені в Загальній декларації прав людини 1948 р.

При цьому було визнано принцип пріоритету прав і свобод людини над державою. Проте, за всієї важливості закріплення прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів це, все-таки, є недостатньою умовою для того, щоб ці права і свободи реалізовувались громадянами.

Без наявності відповідного механізму і гарантій реалізації більшість прав і свобод можуть залишитися для людей лише деклараціями і красивими словами. А тому практична реалізація конституційних прав і свобод повинна забезпечуватися двома категоріями гарантій.

Це, по-перше, загальні гарантії, які охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод щодо їх неповного або неналежного здійснення, на захист прав від можливих порушень. Загальні гарантії прав і свобод можна класифікувати на економічні, політичні, соціальні, організаційні та інші. По-друге, це спеціальні гарантії – правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права.

Спеціальні гарантії встановлюються державою в Конституції України, нормах поточного законодавства. Їхньою метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

2. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М.Т. Гаврильців. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 134-136.

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

4. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.

5. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посібник. К.: Атіка, 2004. 464 с.

ЗАХИСТ ПРАВ ВОЛОНТЕРІВ І СПРИЯННЯ ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Іванна Проць

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративно-правових дисциплін*

Соломія Дика

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ*

Військовий повномасштабний напад російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року кардинально змінив життя кожного українця і зокрема вразив неочікуваністю і масштабами варварських дій міжнародну спільноту. Такий вчинок зі сторони нашого північного сусіда не зміг знищити дух українців, навпаки це призвело до консолідації та активізації сил людей, що найбільше вилилось у волонтерську діяльність.

У законі України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. говориться, що волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1]. Дана діяльність може добровільно здійснюватися як одноособово, так і колегіально у визначених законом напрямках (зокрема, передбачається не лише надання допомоги постраждалим від військової агресії, а й для Збройних Сил України, інших військових формувань).

За статтею 7 цього ж закону, волонтер - фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [23]. Законодавство України, не ставить різких обмежень щодо осіб, які можуть здійснювати волонтерську діяльність (окрім віку при здійсненні певного виду діяльності). Попри це, крім належних їм прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України, виділяє їх правовий статус при діяльності у волонтерських організаціях. Передбачається:

- 1) належні умови при здійсненні волонтерської діяльності;
- 2) зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу;
- 3) відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності [1].

Держава, як суб'єкт владних повноважень, у ролі Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади здійснює реалізацію державної політики у цій сфері. Зокрема, здійснюються такі дії: сприяння поширенню інформації про волонтерську діяльність; розробка державної цільової програми у цій сфері; сприяння громадським об'єднанням і організаціям у їхній діяльності; сприяння здійсненню міжнародного співробітництва з питань волонтерської діяльності; вживання інших заходів для підтримки і збільшення масштабів для якості виконання роботи.

З огляду на останні події, парламент підтримує створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни – таке оголошення було опубліковано на офіційному сайті Верховної Ради України. У статті зазначається, що у травні цього року було прийнято кілька важливих рішень для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності добровольців в умовах війни [23].

Оскільки на волонтерський рух через російську збройну агресію поклалося чимало викликів, створення додаткових гарантій та можливостей для них є одним із вагомих питань для вирішення відповідними державними органами.

У даному випадку проектом закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» на підтримку волонтерів передбачається:

- визначення додаткових напрямів волонтерської діяльності, зокрема щодо надання волонтерської допомоги для подолання наслідків військової агресії російської федерації проти України;
- визначення форми державної підтримки волонтерської діяльності, зокрема через розробку та імплементацію загальнодержавних цільових програм, підтримки розвитку волонтерства та підвищення кваліфікації волонтерів;
- запровадження норми, згідно з якою до досягнення чотирнадцятирічного віку особа може здійснювати волонтерську діяльність виключно спільно з батьками чи піклувальниками, з метою формування культури волонтерства та розвитку соціальної активності особистості;
- обов'язкове укладення договору про провадження волонтерської діяльності у письмовій формі у разі відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги [1].

Поряд із розширення до цього законопроекту розглядаються зміни і до Податкового кодексу України щодо зміни оподаткування доходів волонтерів та їх організацій. Зокрема й розглядаються ідеї ідентифікації волонтерської діяльності як різновидом трудової.

За словами очільниці Комітету, який розглядає питання внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність»: «є експерти, які вважають волонтерство різновидом трудової діяльності. Мовляв, це діяльність, що має підпадати під регулювання трудового законодавства. Я впевнена, що це різні речі. Це радше соціальна послуга, різновид благодійної діяльності і, якщо вже обирати, то волонтерство ближче до домашньої праці. Адже це підтримка людини людиною» [1].

Таким чином можна дійти висновку, що волонтерство у даний історичний момент, який переживає наша Батьківщина, виступає найбільшою рушійною силою, яка рухає нас уперед до перемоги, використовуючи при цьому все нові й нові способи і засоби допомоги як цивільному населенню, так і Збройним Силам України.

Список використаних джерел

1. Парламент підтримує створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни. Інформаційне управління від 01.06.2022 р. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/223506.html>.
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.

ПРОБЛЕМАТИКА СВОЄЧАСНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ТЦК ТА СП

Людмила Білінська

викладачка ПВНЗ «Буковинський університет», адвокатка

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року постановлено ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який було продовжено послідовними Указами Президента України.

Указом Президента України № 69/2022 від 24 лютого 2022 року оголошено провести загальну мобілізацію, яка проводиться протягом 90 діб із дня набрання чинності цим Указом [5].

Відповідно до положень статті 1 Закону № 3543-ХІІ мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано [4].

Згідно із статтею 1 Закону № 2232-ХІІ захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України [3].

Проте призову на військову службу під час мобілізації підлягають не всі військовозобов'язані особи. Відповідно до положень статті 23 Закону № 3543-

ХП визначено коло осіб, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації. Розглянемо декілька підстав для права набуття відстрочки від призову:

- заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- визнані в установленому порядку особами з інвалідністю або відповідно до висновку військово-лікарської комісії тимчасово непридатними довійськової служби за станом здоров'я на термін до шести місяців (з наступним проходженням військово-лікарської комісії);
- жінки та чоловіки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років;
- жінки та чоловіки, які самостійно виховують дитину (дітей) віком до 18 років;
- жінки та чоловіки, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років;
- усиновителі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, на утриманні яких перебувають діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, віком до 18 років;
- зайняті постійним доглядом за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружини (чоловіка), які за висновком медико-соціальної експертної комісії чи лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного догляду;
- народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, та інші [4].

Проте, зазначені вище права осіб щодо відстрочки від призову під час мобілізації дуже часто зазнають порушень із боку працівників ТЦК та СП. Таке порушення виражається, нехтуванням працівниками ТЦК та СП положенням вищенаведеної статті та фактичним призовом всіх громадян України на військову службу, без урахування фундаментальних обставин, які надають право особам на відстрочку від призову.

З урахуванням таких порушень, особи опиняються в складній правовій ситуації, яка зумовлена наступним:

1. Відмова від призову на військову службу містить склад кримінального правопорушення передбаченого ст. 336 КК України, відтак навіть при наявності підстав для відстрочки особа не має права на відмову у виконанні наказу працівника ТЦК та СП, щодо її призову.

2. Оскарження рішення ТЦК та СП, щодо призову на військову службу, потребує значного проміжку часу, у зв'язку із чим, в разі оскарження відповідного рішення, до поки воно не буде скасоване за рішенням адміністративного суду, його виконувати все таки доведеться.

3. Законодавцем внесено зміни до КАС України, шляхом доповнення новим пунктом ч. 3 ст. 151 Кодексу адміністративного судочинства України,

яким встановлено, що не допускається забезпечення позову шляхом зупинення наказу або розпорядження командира (начальника), відданого військовослужбовцю в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Тобто не можливо оскаржити рішення із одночасним залишенням особи за місцем її проживання [2].

Враховуючи вказане вище, особа, яка отримує наказ про мобілізацію, хоча станом на день проходження ВЛК зумовленої отриманням повістки про явку до ТЦК та СП та має право на відстрочку від призову в межах ст. 23 ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», фактично зазнає суттєвого порушення своїх прав визначених законом та законодавчо обмежується в праві на оскарження протиправних дій.

Отож громадянин України, якого незаконно призвали на військову службу, в силу діючого законодавства, зобов'язаний виконувати незаконний наказ командира ТЦК та СП, а в подальшому і наказ командира В/Ч, виконуючи бойові завдання та ризикуючи своїм життям і здоров'ям.

Крім того, перебуваючи в зоні бойових дій, особа, права якої було порушено, змушена також окрім виконання бойових завдань, вирішувати питання, щодо оскарження відповідного рішення ТЦК та СП; відшукувати собі представника, яким може виступати виключно особа, яка має прав назайняття адвокатською діяльністю.

Таке порушення, на наш думку є суттєвим та потребує законодавчих змін.

В тому числі варто нагадати, що особа, яка має намір оскаржити незаконне на її думку рішення (наказ) голови ТЦК та СП, обмежена процесуальними строками визначеними КАС України, який складає всього один місяць.

На мою думку, ключовим питанням задля забезпечення дотримання прав та свобод громадян, необхідно внести зміни до ч. 3 ст. 151 КАС України, виклавши її в іншій редакції, яка надала б можливість незаконно призваним особам відстоювати свої права в межах адміністративного судочинства, шляхом забезпечення зупинення незаконного наказу працівників ТЦК та СП.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
5. Указ Президента України № 69/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИЇЗДОМ ЗА КОРДОН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій Єсімов

*кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Конституцією України визнаються та гарантуються права і свободи людини та громадянина, але водночас можуть бути обмежені законами з метою захисту прав і інтересів інших осіб. Забезпечення пріоритетного захисту прав і законних інтересів неповнолітніх дітей є одним із принципів сімейного права. При реалізації права дитини на свободу пересування вибір місця перебування має бути отримано нотаріально посвідчену згоду.

Оформлення нотаріусом вищезгаданої згоди є дієвим способом захисту прав і інтересів неповнолітніх. У традиційній сім'ї вирішувати питання про поїздку дитини за кордон не становить проблем, то в сім'ї, де батьки перебувають у розлученні, така поїздка приносить певні проблеми.

Відносини, пов'язані з переміщенням дитини через кордон на міжнародному рівні, регулюються Гаазькою конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 (далі - Конвенція 1980), яка спрямована на забезпечення негайного повернення дітей, які незаконно переміщені в будь-яку з держав або незаконно утримуються в будь-якій з цих країн [1].

Ця конвенція визначає два критерії для визнання переміщення або утримання дитини незаконними: переміщення або утримання дитини повинні порушувати права опіки над дитиною, якими було наділено певну фізичну або юридичну особу, спільно чи індивідуально, відповідно до законодавства держави, в якій дитина постійно проживала до переміщення чи утримання; під час переміщення чи утримання ці права ефективно здійснювалися, спільно чи індивідуально, чи здійснювалися, якби не відбулося переміщення чи утримання.

Конвенція 1980 р. на території України набула чинності 11 січня 2006 року. Повноваження центрального органу, що здійснює функції за Конвенцією 1980 р., покладено на Міністерство юстиції України Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» [2].

Виїзд дитини за кордон регулюється законом від 21.01.1994 р. № 3857-XII «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [3].

У разі виїзду дитини з одним із батьків згода іншого з батьків (в умовах воєнного стану) не потрібна, а у разі виїзду дитини без супроводу, то потрібна нотаріально оформлена згода одного з батьків.

Якщо батько не згоден на виїзд дитини за кордон, він має право подати заяву про незгоду на виїзд з України дитини. Заява може бути подана до територіального органу Державної міграційної служби за місцем проживання (перебування) або до органу прикордонного контролю. У цьому випадку

питання щодо можливості виїзду дитини з України вирішується в судовому порядку.

У законодавстві немає встановленого порядку оповіщення іншого з батьків. Якщо мати захоче відправити дитину на лікування за кордон і це вимагатиме негайних зборів, а з колишнім чоловіком перебуває у напружених стосунках, то вона може просто сказати, що колишній чоловік не проти поїздки за кордон і ніхто не перевірятиме це, так як у законі йдеться про згоду лише одного з батьків. Або ситуація, якщо мати не знає, де колишній чоловік перебувати, бо не підтримує зв'язок з моменту розлучення. Подібні ситуації зустрічаються.

Закон «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» порушує принцип рівності прав та обов'язків батьків. Згідно Конституції України та Сімейного кодексу України турбота про дітей, їх виховання – рівне право та обов'язок батьків [4; 5]. У разі якщо неповнолітній громадянин України виїжджає з України без супроводу, він повинен мати крім паспорта нотаріально оформлену згоду обох батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників на виїзд неповнолітнього громадянина України із зазначенням терміну виїзду та держави, яку має намір відвідати. Нотаріально завіреної згоди не потрібно у випадках, передбачених постановою Кабінету Міністрів України, яка визначить порядок виїзду за кордон неповнолітніх в умовах воєнного стану.

Слід затвердити перелік у якому будуть зазначені випадки, коли нотаріально завіреної згоди не потрібно. До такого переліку входитимуть: якщо один із батьків є зниклим, померлим, або перебуває в розшуку, територія проживання дитини знаходиться у зоні бойових дій, якщо один із батьків перебуває під вартою, або обмежено дієздатний, або недієздатний, якщо батьки не підтримують стосунків у зв'язку з перебуванням на окупованій території.

У цьому випадку надаватимуться відповідні довідки, що дають підстави надати нотаріальну згоду лише одного з батьків на виїзд дитини за кордон. В інших випадках згода обох батьків є обов'язковою.

Інститут захисту дитини від незаконного переміщення за кордон або в межах України потребує реформування. У законодавстві необхідно передбачити: вказати у законодавстві скорочений термін розгляду заяви батька про незгоду на виїзд з України неповнолітнього громадянина України; встановити можливість екстреної постановки дитини на прикордонний контроль у разі реальної загрози вивезення найближчим часом; визначити можливість відкликання заяви про незгоду на виїзд дитини батьком, який подав, у позасудовому порядку; визначити підсудність справи про зняття заборони на виїзд дитини за межі території України на вибір позивача щодо Цивільного процесуального кодексу України; скоротити строки розгляду судами заяв про зняття заборони на виїзд дитини; визначити можливість негайного виконання рішення суду про зняття заборони відповідно до Цивільного процесуального кодексу України [6].

Додаткового опрацювання вимагають питання: прийняття постанови Кабінету Міністрів України щодо переліку обставин, які не потребують

нотаріальної згоди другого з батьків в умовах воєнного стану; встановлення посадової особи, у компетенції якої буде визначено обов'язок інформування батька про виїзд неповнолітньої особи за кордон. Це для того, щоб максимально захистити права, інтереси, здоров'я та життя дітей – найдорожчого та найціннішого у житті.

Список використаних джерел

1. Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей: Закон України від 11.01.2006 р. № 3303-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3303-15#Text>
2. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>
3. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3857-12>
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>

СВОБОДА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ОДНЕ З ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Богдан Телефанко

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Домашнє насильство це один із найчастіших видів злочинів, які вчиняються щодня. Але соціальний тиск дуже сильний і багато жертвсприймають насильство як невідворотне явище і тому не повідомляють про нього. Є потерпілі, що звертаються до правоохоронних органів, але буває так, що їх відсилають назад, не сприймаючи скарги серйозно.

У Міжнародний день боротьби проти насильства над жінками, 25 листопада 2019 року Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) показала трагічну статистику. Відповідно до даних наданих ООН, більше третини жінок світу хоча б один раз у своєму житті зазнавали насильства, у тому числі сексуального. Як вбачається з статистики, показники насильства у деяких

країнах з боку чоловіка або партнера сягають 70 відсотків, а вбивства жінок, які вчинили близькі люди, становлять 58 відсотків із загальної кількості. Це дає підстави зробити висновок, що від рук одного з членів власної сім'ї щодня гине 137 жінок [1]. На превеликий жаль, досі існують думки, що домашнє насильство це справа виключно сім'ї, що це своєрідний «метод виховання». Часто жертви домашнього насильства пробачають своїм кривдникам побоюючись тиску зі сторони родини та суспільства, намагаючись зберегти відносини аби не травмувати психіку своїх дітей чи просте небажання притягати кривдника до кримінальної відповідальності, сподіваючись на те, що він колись зміниться. Однак на практиці такі «вибачення» мають трагічні наслідки. Слід пам'ятати, що домашнє насильство це не «сімейна справа» і норма – це кримінальне правопорушення.

Сім'я є головним місцем домашнього насильства і це дорого коштує суспільству. У сім'ї відбувається насильство фізичне, психологічне, сексуальне та економічне. Право – один з найважливіших соціальних інструментів у боротьбі з нерівностями. Головним позитивним обов'язком держави є створення національної правової рамки («national legal framework»), яка забезпечує ефективний захист прав людини [2]. 11 травня 2011 року в Стамбулі була відкрита для підписання Стамбульська конвенція, у зв'язку з цим, з метою належної реалізації Положень Стамбульської конвенції в Україні внесено певні зміни до закону про кримінальну відповідальність.

Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачив власне чотири форми домашнього насильства – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. Такий перелік форм насильства відповідає положенням Стамбульської конвенції. Відповідно модель кримінально-правового реагування на домашнє насильство український законодавець сконструював наступним чином [3, с. 37-38] :

- 1) поява ст.126-1 Кримінального кодексу України (далі КК України);
- 2) поява в деяких складах кримінальних правопорушень кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»;
- 3) поява у ст.67 КК України обтяжуючої обставини «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» (п.6-1 ч.1 ст.67 КК України) та розширення змісту п.6 ч.1 ст.67 КК за рахунок вчинення злочину у присутності дитини»;
- 4) створення нового інституту обмежувальних заходів для осіб, які вчинили домашнє насильство (ст.91-1 КК України);
- 5) поява у ст. 76 КК України «Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням» можливості застосувати до таких осіб, що засуджені за злочини, пов'язані з домашнім насильством, обмежень та заборон, передбачених у ст.91-1 КК України;

б) поява ст. 390-1 КК України «Невиконання тимчасових обмежувальних заходів, або обмежувальних приписів, або не проходження програми для кривдників».

Для протидії домашньому насильству дуже важливо діяти на випередження через виховання, релігію і освіту. Важливо також, щоб повідомлення про такі випадки сприймалися серйозно, з повагою до людської гідності постраждалих. За даними фонду народонаселення ООН, в Україні 1,1 мільйона жінок щороку зазнають фізичного та сексуального насильства. Також проблемою домашнього насильства є те, що насильника не можливо ізолювати від жертви. Під час самого конфлікту таку особу можливо затримати на 3 години згідно ст. 261 адміністративного кодексу. Тому необхідне негайне затримання особи за спрощеною процедурою і це треба вирішувати на законодавчому рівні. Так, згідно дослідження, яке проводив І.М. Ткаченко, потерпілими від насильства в сім'ї є дружина (співмешканка) (48,1 %), діти (15,6 %) і батьки (14,2 %) винного. Крім того, насильство вчиняється проти чоловіків (співмешканців) (5,1 %), рідних сестер і братів (3,8 %), а також інших родичів або близьких винного – дідусів, бабусь, онуків, дядьків, тіток, племінників, батьків і рідних братів (сестер) чоловіка і жінки (співмешканців) – (13,2 %) [4].

Не можна заперечити той факт, що насильство в сім'ї посягає не лише на відносини у самій сім'ї, а й стає першочерговою причиною виникнення протиправних настроїв у соціумі. Кожна держава, яка визнає права своїх громадян, повинна прикладати зусилля для створення безпечних умов існування для свого народу, у тому числі, в розробці різноманітних методів, що унеможливають поширення такого явища як домашнє насильство, створити систему, яка буде справедливо карати кривдників та захищати осіб, які стали жертвами. Тому, враховуючи все це, законодавець завбачливо поставився до того, що дехто з осіб, до яких будуть застосовані відповідні заходи, не схоче їх добровільно виконувати – до КК України, як уже зазначалося введено нову статтю 390-1 КК України.

Як підсумок можна сказати, що попри чималий успіх у протидії домашньому насильству в Україні зупинитись ще рано, потрібно і надалі досліджувати явище домашнього насильства, причини його утворення, розробляти сучасні методи його викорінення та впровадження єдиного алгоритму, який дасть змогу належним чином захищати жертв та справедливо, не порушуючи принципів права притягувати до відповідальності кривдників. Необхідно також ще вносити зміни та удосконалювати вітчизняне законодавство, аби відповідати міжнародним стандартам у цій сфері. Зокрема перспективним також може бути створення єдиного реєстру осіб, засуджених за домашнє насильство (домашніх насильників) і це також буде запобігати насильству. Необхідно також запровадити механізм захисту жертв насильства який би гарантував та забезпечував їм це право і щоб самі жертви домашнього насильства не боялися звертатися за допомогою.

Список використаних джерел

1. «Сексуальное насилие уходит корнями в традиции мужского превосходства». Новости ООН: веб-сайт. URL: <http://news.un.org/ru/story/2019/11/1367751> (дата звернення: 30.10.2022).
2. Starmer K. European human rights law. London: Legal Action Group, 1999. P. 883.
3. Харитоновна О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.
4. Ткаченко І.М. Теоретико-кримінологічна характеристика факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 80–83.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Наталія Бльок

*кандидатка юридичних наук,
старша викладачка кафедри цивільного права та процесу,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року проблема реалізації прав людини і громадянина, а також такої категорії, як внутрішньо переміщені особи є однією з головних для держави та суспільства.

Україна гарантує вжиття усіх можливих заходів, що передбачені законодавством України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України щодо захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Відповідно до Конституції Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії забезпечують зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Тому внутрішньо переміщені особи мають такі ж права, як громадяни України.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин

України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Тому, внутрішньо переміщені особи – це громадяни країни, іноземці, особи без громадянства, які постійно чи тимчасово проживають на території України та змушені з власної волі чи примусово здійснювати внутрішнє переміщення у межах своєї країни з причин об'єктивного характеру, які загрожують їхньому життю та здоров'ю.

Варто зазначити, що внутрішньо переміщені особи та громадяни України в умовах воєнного стану стикаються з низкою проблем реалізації їхніх прав, передусім щодо працевлаштування та виплат роботодавцям витрат на зарплату внутрішньо переміщеним особам, забезпечення житлом та компенсації за тимчасове розміщення вимушених переселенців, відновлення зруйнованих помешкань, отримання пенсійних виплат, грошової, соціальної допомоги, а також медичної, психологічної допомоги, відновлення втрачених документів, повернення на Батьківщину незаконно вивезених осіб, потребують нагального вирішення і є викликом для держави. Однак, цей перелік реалізації прав не є вичерпним, оскільки внутрішньо переміщені особи та громадяни України стикаються й з багатьма іншими проблемами.

Проте, інституційні гарантії прав і свобод громадян України, а також і внутрішньо переміщених осіб, повинні вжити відповідних кроків, які гарантуватимуть дієвість реагування на внутрішнє переміщення в Україні та забезпечуватимуть права переміщених осіб, зокрема: запобігання переміщенню та мінімізацію його несприятливих наслідків; підвищення національної обізнаності про проблему; збір даних щодо кількості та стану вимушених переселенців; підтримку тренінгів щодо прав вимушених переселенців; створення певної правової бази, що забезпечує захист прав внутрішньо переміщених осіб; розробку національної політики щодо внутрішнього переміщення; визначення координуючого органу щодо питань внутрішньо переміщених осіб; заохочення національних правозахисних інституцій опікуватися питаннями внутрішнього переміщення; забезпечення участі внутрішньо переміщених осіб у прийнятті рішень; підтримку довгострокових рішень; співпрацю з міжнародним співтовариством тощо.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», внутрішньо переміщені особи мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, що полягає в захисті, здійсненні представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складенні документів процесуального характеру [3]. Проте, внутрішньо переміщеним особам не завжди вдається реалізувати таке право.

Варто зазначити, що Україна та ЄС регулярно проводять спільні заходи та розробляють різні проекти щодо обговорення шляхів забезпечення поваги до

прав людини та пом'якшення гуманітарних наслідків збройної агресії Російської Федерації. Разом із цим обговорюють й шляхи захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Отже, найважливішою причиною переміщення внутрішньо переміщених осіб є обставини об'єктивного характеру, що спричинені військовими діями в нашій країні. Проте, доволі важливим для вимушених переселенців та громадян України є захист та реалізація їх прав та інтересів в умовах воєнного стану, а також створення державою відповідних рішень щодо надання необхідної допомоги для внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18_

3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст. 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА ВІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Любомира Мелех

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри господарсько-правових дисциплін,

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 року багато чого змінило в Україні, і судова система не стала винятком.

Питання впровадження можливості дистанційного судочинства набуло піку своєї популярності ще в березні 2020 року, коли весь світ був стурбований Covid-19 та викликами, які постали у зв'язку з його поширенням. Навесні 2020 року Верховна Рада України прийняла закони, які надали можливість реалізувати право учасникам справи брати участь в судових засіданнях, тим самим реалізуючи своє право на справедливий судовий розгляд, дистанційно.

У свою чергу, Державна судова адміністрація розробила порядок проведення відеоконференцзв'язку під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду. Таким чином було передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу

засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку.

Такий механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте практика показує, що умови воєнного стану перешкоджають реалізувати права осіб на розгляд їх справи судом навіть у такий спосіб.

Як показує практика, під час повітряних тривог потрібно переривати судові засідання для перебування в укритті. Кількість таких вимушених «переривань» за день може бути різна, як і різна їх тривалість, тому зазначена проблема потребує свого подальшого опрацювання та вирішення з урахуванням імперативних засад судочинства та необхідності забезпечення безпеки працівників суду та учасників справи.

В умовах воєнного стану багато осіб вимушені були покинути свої домівки, не повідомивши з очевидних причин суд про зміну місця свого проживання. Це в свою чергу породило ситуації, коли суд або учасник справи направляє документи іншому учаснику справи на відому поштову адресу, проте, зрозуміло, що учасник справи тимчасово проживаючи в іншій місцевості не має змоги отримувати такі документи.

Подальші кроки розширення можливостей дистанційного судочинства потребують також технічного та нормативного підґрунтя.

Ініціативні групи продовжують працювати в цьому напрямі задля забезпечення можливості не лише учасникам справи, але й суддям брати участь в судових засіданнях дистанційно.

Аналіз судової практики свідчить, що суди переважно поновлювали процесуальні строки, які закінчувалися після введення воєнного стану. Наприклад, Верховний Суд зазначав, що «запровадження воєнного стану на певній території є поважною причиною для поновлення процесуальних строків». Утім таке формулювання не слід сприймати як дозвіл пропускати процесуальні строки до кінця воєнного стану. У міру того як країна пристосовується до життя в нових реаліях і безпекова ситуація в багатьох регіонах залишається стабільною, суди все більше враховують обставини кожної конкретної ситуації, як, скажімо, місцезнаходження суду та режим його роботи, місце перебування учасника справи або його представника та як конкретно обставини, пов'язані з воєнним станом, завадили вчинити процесуальну дію в межах строку.

Наприкінці липня Верховна Рада ухвалила законопроект № 7315. Він уносить зміни до норми Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1] щодо гласності й відкритості судового процесу та передбачає, що додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату й час судового засідання може бути надання такої інформації через додаток «Дія». Водночас законопроект не вносить жодних змін безпосередньо до процесуальних кодексів у частині порядку повідомлення учасників справи про її розгляд, і власне текст норми не дозволяє говорити, що

сповіщення в «Дії» вважатиметься належним викликом у судові засідання. Ба більше, у «Дії» і раніше надходили повідомлення про майбутні засідання. Проте цікаво буде побачити, як така норма застосовуватиметься судами.

Після запровадження воєнного стану порядок здійснення судових викликів та повідомлень не зазнав змін.

Істотною проблемою після початку повномасштабного вторгнення стало повідомлення тих українців, які були вимушені залишити країну. Навряд чи хтось, рятуючись від війни, думає про зняття із зареєстрованого місця проживання або його зміну. Натомість суди, отримавши інформацію, що людина залишається зареєстрованою за своєю адресою, формально мають право розглядати справу проти неї, не з'ясовуючи, чи залишилася вона в країні з початком великої війни, чи ні. Це питання потребує додаткового законодавчого врегулювання, щоб, з одного боку, забезпечити таким людям належний доступ до правосуддя, а з іншого – не дозволити тікати від судів за кордон.

Одразу з початком повномасштабної агресії Державна судова адміністрація закрила доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісів веб-порталу Судової влади України. Коли учасники судових справ почали відновлювати свої робочі процеси та цікавитися станом розгляду справ, це дещо ускладнювало життя. Утім наприкінці червня доступ відновили, і зараз усі системи працюють (майже) без нарікань.

Суди, які знаходяться на відносно безпечній відстані від фронту, переважно відновили розгляд справ у судових засіданнях. Водночас участь сторони в режимі відеоконференції за допомогою власних технічних засобів, яка була запроваджена через пандемію Covid-19, стала в пригоді й активно застосовується під час воєнного стану. За моїми спостереженнями, суди йдуть назустріч учасникам справи, які бажають узяти участь у засіданні дистанційно, навіть у випадках, коли існують формальні підстави відмовити у задоволенні такої заяви, що, на мій погляд, є позитивним.

При цьому формально можливість брати участь у відеозасіданнях за допомогою власних девайсів і зараз залишається прив'язаною до карантину, запровадженого у зв'язку з Covid-19, який досі триває. Тому доцільно було б або додати воєнний стан як ще одну підставу для проведення такого засідання, або взагалі прибрати з норми будь-які подібні умови та зробити відеоконференції повноцінною альтернативою звичайного засідання. Ураховуючи, звісно, технічні можливості самого суду.

Нова фаза війни на певний час поставила на паузу роботу з оновлення двох органів суддівського врядування: Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Справді, кандидатів у межах поточної судової реформи обирають за участю комісій, половину складу в яких становлять авторитетні міжнародні експерти.

Через 7 місяців від початку повномасштабної агресії російської федерації проти України можна констатувати, що судова система витримала удар та продовжує відносно стабільно працювати (звичайно, з поправкою на воєнну ситуацію в конкретній місцевості). Залишається слідкувати за ситуацією,

робити свою роботу та сподіватися, що всі виклики війни будуть зрештою подолані.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402 VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402_19

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Марія Долинська

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін,
Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ*

Війна в Україні внесла свої корективи у землекористування загалом і в землекористування аграрних товаровиробників зокрема.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року № 1423-IX [1] та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2247-IX [2] було запроваджено суттєві зміни до чинного земельного законодавства, особливо до розділу десятого Перехідних положень Земельного кодексу України.

На нашу думку слід виокремити наступні положення:

По-перше, під час дії воєнного стану вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану, щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення:

а) державної, комунальної власності, невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування;

б) приватної власності [3].

По-друге, передача в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на строк до одного року земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності (крім тих, що перебувають у постійному користуванні осіб, які не належать до державних, комунальних підприємств, установ, організацій), а

також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок і земельних часток (паїв) здійснюється на таких умовах:

а) розмір орендної плати не може перевищувати 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки, що визначається від середньої нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області;

б) орендар земельної ділянки не має права на:

- компенсацію власних витрат на поліпшення земельної ділянки;
- поновлення договору оренди землі, укладення договору оренди землі на новий строк з використанням переважного права орендаря;

- передачу земельної ділянки в суборенду;

- встановлення земельного сервітуту;

- зміну угідь земельної ділянки;

- будівництво на земельній ділянці об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд);

- закладення на земельній ділянці багаторічних насаджень;

- переважне право на купівлю орендованої земельної ділянки у разі її продажу;

- відчуження, передачу в заставу (іпотеку) права користування земельною ділянкою;

- поділ земельної ділянки, об'єднання її з іншою земельною ділянкою;

- використання для власних потреб наявних на земельній ділянці загальнопоширених корисних копалин, торфу, лісу, водних об'єктів, а також інших корисних властивостей землі;

- зміну цільового призначення земельної ділянки;

в) договір оренди земельної ділянки укладається лише в електронній формі, та засвідчується кваліфікованими електронними підписами орендаря і орендодавця;

г) передача в оренду земельної ділянки здійснюється без проведення земельних торгів;

г) формування земельної ділянки з метою передачі її в оренду здійснюється без внесення відомостей про таку земельну ділянку до Державного земельного кадастру (державної реєстрації) та присвоєння їй кадастрового номера, на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, яка розробляється за рішенням органу, уповноваженого передавати земельну ділянку в оренду, та затверджується таким органом [3].

На нашу думку, проблемним на практиці залишається питання щодо укладення договорів оренди земельних ділянок, особливо сільськогосподарського призначення, в електронній формі.

Труднощі при укладенні вищевказаних договорів виникають у зв'язку з тим, що певні орендодавці (власники) земельних ділянок змушені були покинути свої місця проживання, а в окремих випадках - вони втратили не

лише своє помешкання, але й документи. Це в свою чергу створює проблеми як щодо підтвердження права власності на земельні ділянки так і в певний період не дозволяє їм генерувати електронні підписи.

Зауважуємо, що окремі власники земельних ділянок знаходяться на фронті або в окупації, або пропали без вісті, що також стає перепоною в укладенні договорів оренди сільськогосподарських земель.

Тому, деякі землекористувачі і надалі використовують орендовані землі, без належного оформлення землекористування, що веде до порушення прав та законних інтересів землевласників таких земельних ділянок.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2021 року № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n412>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану 12 травня 2022 року № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>

3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Богдан Мелех

*кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнології
імені С.З. Гжицького*

З 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022, цього ж дня затвердженим Верховною Радою України, на території нашої країни введено воєнний стан строком на 30 діб.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в інших, передбачених законом випадках, та передбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, можливим є також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

В умовах воєнного стану деякі конституційні права громадян можуть обмежуватися задля більш ефективної мобілізації ресурсів держави з метою протидії військовій агресії. Проте, основні конституційні права громадян, які передбачені Конституцією України, зокрема ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 61, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 не можуть бути обмежені за жодних умов. Насамперед це стосується таких прав як: не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство; не можуть бути порушеними невід'ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування; не можуть бути обмеженими право нажитло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї; неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження; не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштів держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади; не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом.

Рішення щодо обмеження прав та свобод населення приймається військовим командуванням разом з іншими органами влади.

Так, під час дії правового режиму воєнного стану можуть бути обмежені, або частково обмежені права, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України. Військовим командуванням можуть встановлюватися обмеження та заборони, пов'язані з вільним пересуванням та перебуванням громадян у певній місцевості, запроваджуватися обов'язкова перевірка документів та огляд особистих речей, транспортних засобів, вантажів, житлових та нежитлових приміщень. Під час воєнного стану може бути запроваджено комендантську годину. Громадянам, які перебувають на військовому обліку може заборонятися змінювати місце проживання або перебування без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки. В умовах

воєнного стану у громадян може примусово відчужуватися майно, необхідне для потреб держави. Вартість відчуженого майна компенсується на підставі документа, що містить висновок про вартість майна. Компенсація може проводитися одразу, або після закінчення дії правового режиму воєнного стану. Також, на території, де введено воєнний стан може запроваджуватися трудова повинність, яка полягає у виконанні робіт, пов'язаних з організацією оборони, та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій. Проте забороняється залучати до суспільно корисних робіт малолітніх дітей та дітей віком від 14-15 років, жінок, які мають дітей віком до 3 років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ІЗ МІЖДЕРЖАВНОЮ ЗАЯВОЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Олена Ніканорова

*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнології
імені С.З. Гжицького*

Демократичні країни світу створюють належні умови для застосування норм міжнародного права та запровадженню дієвих механізмів захисту прав людини.

Право на звернення до суду також закріплено в одному з фундаментальних європейських актів - Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [1].

Саме Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є правовою основою розгляду справ Європейським судом з прав людини.

Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод звернутись до Європейського суду з прав людини можна письмово у формі міждержавного звернення, або індивідуально [1].

Держава-учасник може звернутись до Європейського суду з прав людини із міждержавною заявою до іншої держави-учасниці щодо порушення прав, визначених у Розділі 1 Конвенції [1].

При цьому подання міждержавної заяви однієї держави проти іншої не розглядається, як порушення суверенітету, чи втручання у внутрішні справи держави, адже усі держави-учасниці Конвенції добровільно визнали юрисдикцію Європейського суду з прав людини.

У березні 2022 року росію виключили з Ради Європи через повномасштабне вторгнення в Україну, як наслідок з вересня 2022 року російська федерація більше не є учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Але цей факт не звільняє росію від відповідальності за порушення Конвенції, адже Європейський суд з прав людини має компетенцію розглядати заяви про порушення росією прав людини, які відбулись до 16 вересня 2022 року.

Уряд України подав до міждержавну заяву проти росії щодо ряду найважчих порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Збройна агресія триває відповідно Міністерством юстиції збираються докази порушень прав людини російською федерацією та подаються, як доповнення до міждержавної заяви поданої Урядом України до Європейського суду з прав людини.

Також Міністерство юстиції України ініціювало питання підтримки іншими державами-членами Ради Європи міждержавної заяви України проти російської федерації за № 11055/22.

На підставі статті 36 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає що в інтересах належного здійснення правосуддя Голова Європейського суду з прав людини може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в справі, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях [1].

Зокрема, клопотання про приєднання до справи вже подали до Європейського суду з прав людини: Республіка Ірландія, Королівство Швеція, Королівство Бельгія, Республіка Польща, Естонська Республіка, Чеська Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Королівство Нідерланди, Королівство Іспанія, Французька Республіка, Словацька Республіка, Республіка Хорватія, Італійська Республіка та Румунія.

Для притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності за порушення прав людини відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод планує доєднатися до міждержавної заяви у України також Велика Британія та Велике Герцогство Люксембург.

Попереду ще проходження важливіших етапів розгляду міждержавної заяви України за № 11055/22 відповідно до Регламенту та найголовніший - винесення рішення у справі Європейським судом з прав людини [2].

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Регламент Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rule_47_UKR.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Іванна Проць

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративно-правових дисциплін*

Наталія Чорна

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ*

У сучасній науці інформаційного права право на доступ до інформації визначається як одне з інформаційних прав, що передбачає право кожного вільно збирати інформацію і право отримувати її від осіб, які володіють цією інформацією на законних підставах. Як зазначає Т. Мендел, головне значення для гарантування реалізації вільного потоку інформації та ідей має визнання принципу, що державні органи володіють інформацією не для себе, в інтересах суспільства та від його імені [1, с. 85].

Інформація про діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування становить особливий інтерес унаслідок її соціальної значущості. Це зумовлено самою специфікою функцій, покладених на ці органи.

Принцип інформаційної відкритості закріплено в установчих документах Європейського Союзу [2, с. 27]. Цей принцип виражається в доступності для громадян інформації, що становить суспільний інтерес або зачіпає особисті інтереси громадян; систематичному інформуванні громадян про передбачувані або прийняті рішення; здійсненні громадянами контролю за діяльністю державних органів, організацій і підприємств, громадських об'єднань, посадових осіб та прийнятих ними рішень, пов'язаних з дотриманням, охороною та захистом прав і законних інтересів громадян; створення умов для забезпечення громадян України наданням їм інформаційних послуг іноземного походження.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає механізми реалізації права на отримання інформації, в тому числі й про діяльність органів влади, прийняття нових законів тощо. У Законі міститься чимало новацій, які раніше не використовувалися в українському законодавстві.

Попри все, на сьогодні існує також багато труднощів у сфері доступу громадян до публічної інформації. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування фактично безпідставно відмовляють у наданні інформації, відносячи її до інформації з обмеженим доступом; неправомірно застосовуються грифи обмеження доступу до інформації «опублікуванню не підлягає», «не для друку», «для службового користування»; існують великі труднощі в отриманні громадянами локальних нормативно-правових актів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, не говорячи вже про проекти таких актів.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування не повністю виконують вимогу оприлюднювати інформацію про свою діяльність. Не всі внутрішньовідомчі акти публікуються в офіційних виданнях і, таким чином, державні органи стають подібними до власників інформації, які на власний розсуд приймають рішення про надання або відмову у наданні інформації. Достовірна і повна інформація про внутрішню структуру будь-якого державного органу, закріплене за ним майно, витрати на його діяльність практично недоступні для звичайних громадян.

Однією з причин існування такої ситуації є те, що більшість чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання інформаційних відносин, були прийняті до набрання чинності Конституцією України, і навіть із значними змінами і доповненнями непридатні для задоволення потреб сьогодення. Здебільшого вони або наводять терміни, або декларують певні положення без вказівок на шляхи їх реалізації, або мають місце «посилання на посилання», або посилання на такі норми окремих законів, які до сфери інформаційних відносин неможливо застосувати без врахування специфіки об'єкта.

Платність доступу до інформації про діяльність органів влади є одним аспектом, який може розглядатися як обмеження доступу до інформації. Факт внесення плати за надання інформації може істотно обмежити рівний доступ до інформації. Питання про платність надання доступу до інформації в науковій літературі є дискусійним.

Одна група дослідників вважає, що не можна ототожнювати загальнодоступність з безоплатністю доступу, оскільки накопичення і структурування інформаційних ресурсів – завдання, достатньо дороге [3, с. 58].

З іншого боку, можна припустити, що встановлення платного режиму поширення даних само по собі є чинником обмеження доступу до відповідних інформаційних масивів, супереч приписам Конституції України, оскільки високий розмір плати за поширення інформації може бути завуальованою формою обмеження законних прав громадян на доступ до неї.

На безкоштовній основі повинна надаватися інформація, яку надає державний орган, орган місцевого самоврядування в усній формі, розміщує в мережі Інтернет, у відведених для розміщення інформації про діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування місцях; що зачіпає права та встановлені законодавством України обов'язки зацікавленого користувача інформацією, інша встановлена законом інформація про діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування.

Плата за надання інформації про діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування стягується в разі її надання на запит, якщо обсяг інформації, що запитується та отримується, перевищує визначений Кабінетом Міністрів України обсяг інформації, що надається на безкоштовній основі. Порядок справляння плати встановлює Кабінет Міністрів України. Водночас Закон України «Про інформацію» не містить відомостей щодо встановлення плати за надання державним органом або органом місцевого самоврядування

інформації про свою діяльність, що, на нашу думку, можливолише у випадках і на умовах, які встановлені законами.

Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що органи влади зобов'язані надати запитувану інформацію, якщо немає законних підстав для відмови в наданні необхідних відомостей. Відмовляючи в наданні відомостей, органи влади зобов'язані вказати на підставу відмови і її законність. Опублікування ключових відомостей про діяльність органів влади повинно стати регулярною та повсюдною практикою. Для такої форми поширення треба використовуватися всі можливі шляхи, зокрема, інформаційні технології. Крім того, повинен бути встановлений вичерпний перелік винятків з презумпції відкритості інформації. Одним з основних критеріїв відмови в наданні інформації має бути заподіяння шкоди або загроза безпеці держави.

Список використаних джерел

1. Інформаційне право: навчальний посібник / А.Ю. Нашинець-Наумова. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 136 с.
2. Коваленко Л. П. Правовий захист громадян на доступ до інформації. *Інформація і право*. 2015. Вип. № 2(14). С. 26-31.
3. Шурупова К.В. Правове регулювання порядку доступу до інформації. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2013. Вип. 1. С. 57-60.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ У ХОДІ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НИХ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТЯГНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Верба

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін,

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Відповідно до п. 6¹ Розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII [1] (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» від 27.07.2022 № 2455-IX [2]) під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану»:

- планові та позапланові перевірки діяльності приватних виконавців не проводяться. У разі якщо на день введення воєнного стану позапланова перевірка діяльності приватного виконавця не була проведена, така перевірка проводиться в порядку, встановленому Міністерством юстиції України, після

припинення або скасування воєнного стану за письмовим зверненням учасника виконавчого провадження щодо рішень, дій або бездіяльності приватного виконавця;

- діяльність приватного виконавця може бути зупинена строком на один місяць на підставі наказу Міністерства юстиції України за поданням керівника структурного підрозділу Міністерства юстиції України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері примусового виконання рішень, погодженим не менше ніж п'ятьма членами Дисциплінарної комісії, у разі виявлення ознак грубого порушення (мотивоване обґрунтування грубості порушення визначається у тексті наказу) приватним виконавцем вимог законодавства щодо примусового виконання рішень під час виконання ним професійних обов'язків. Протягом п'яти робочих днів з дня закінчення зазначеного строку чи дня припинення або скасування воєнного стану Міністерство юстиції України видає наказ про поновлення діяльності приватного виконавця.

Наказ Міністерства юстиції України про зупинення діяльності приватного виконавця може бути оскаржено до суду.

Аналізуючи новели правового регулювання дисциплінарної відповідальності приватних виконавців за результатами внесення змін до закону під час дії воєнного стану, з огляду на відому позицію Шарля-Луї де Монтеск'є у його праці «Про дух законів», що право – це вираження справедливості, і тільки справедливе може бути правом, сподіваюся, що посадова особа, уповноважена на застосування окреслених норм із низкою оцінкових понять про скасування постанови приватного виконавця та про зупинення його діяльності, володіє високим рівнем правової свідомості та діятиме справедливо.

В окресленому контексті наголошуємо, що порушення припису юридичної норми, вчинене без вини, за окремими винятками, не є юридичним правопорушенням і є правовою аномалією. Згідно з аксіоматичним положенням загальної теорії права до складу юридичного правопорушення (і дисциплінарного проступку, як його різновиду) належать такі елементи у сукупності: 1) суб'єкт – деліктоздатна особа, яка вчинила правопорушення; 2) об'єкт – певні блага, цінності, на пошкодження, знищення чи позбавлення яких спрямоване винне юридично протиправне діяння (різноманітні матеріальні та нематеріальні цінності, блага (особисті або групові чи суспільні)); 3) об'єктивна сторона – юридично протиправне фізичне діяння; його шкідливий або небезпечний результат, а також необхідний причинний зв'язок між ними. Протиправність діяння полягає у його невідповідності юридичним приписам або ж загальним чи галузевим принципам права (зокрема міжнародного). Таке діяння може полягати як в активних діях (якщо суб'єкт не дотримується заборонних норм), так і в пасивних діях (якщо він не виконує зобов'язуючі норми); 4) суб'єктивна сторона – певне психічне ставлення суб'єкта до своєї юридично протиправної поведінки та до її наслідків. Таке ставлення відображається поняттям вини [3, с. 187].

I, на завершення, звертаємо увагу на обов'язковості застосування стандартів ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4], а також практики ЄСПЛ (п. 88 рішення ЄСПЛ у справі “О. Волков проти України” від 09.01.2013 р. [5]), згідно з якою «Судові ніщо не заважає назвати «судом» конкретний національний орган, який не входить до судової системи, для цілей встановлення його відповідності критеріям, викладеним у справі «Вільхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії». Адміністративний або парламентський орган може вважатися «судом» у матеріально-правовому значенні цього терміну, що призведе до можливості застосування статті 6 Конвенції до спорів державних службовців».

Список використаних джерел

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану : Закон України від 27.07.2022 № 2455-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-20#n6>.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів: Край, 2008. 224 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (держав-членів Ради Європи). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Рішення ЄСПЛ від 09.01.2013 р. у справі “Олександр Волков проти України”. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія Коверко

*кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнології
імені С.З. Гжицького*

Із початком повномасштабної війни в Україні спостерігаються такі негативні явища, як підвищення рівня безробіття, зниження рівня доходів та погіршення матеріального становища населення. У свою чергу зниження платоспроможності населення не дозволяє вчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами.

У зв'язку з цим Верховна Рада України разом із Національним банком України внесли корективи у правове регулювання сфери кредитних відносин.

Так Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX внесено зміни до Цивільного кодексу України та Закону України «Про споживче кредитування». Зокрема, Законом встановлено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-денний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем) [1]. Також Законом заборонено збільшувати процентну ставку за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні» від 27 липня 2022 року № 2459-IX на час воєнного стану та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування кредитором, новий кредитор, колекторська компанія, фізичні та юридичні особи, залучені на договірних засадах кредитором, новим кредитором, колекторською компанією до безпосередньої взаємодії із споживачем, його близькими особами, представником, спадкоємцем, поручителем або майновим поручителем, третіми особами, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит та які надали згоду на таку взаємодію, додатково зобов'язані дотримуватися таких вимог щодо етичної поведінки:

1) не взаємодіяти за власною ініціативою із споживачем, який у передбачений цим пунктом спосіб повідомив про свою належність до захищеної категорії або щодо належності якого до захищеної категорії у передбачений цим пунктом спосіб повідомили близькі особи такого споживача, його представники, спадкоємці, поручителі, майнові поручителі або треті особи, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит та які надали згоду на таку взаємодію;

2) не взаємодіяти за власною ініціативою з близькими особами споживача, який належить до захищеної категорії, його представником, крім представника, який не є близькою особою такого споживача, третіми особами, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит такого споживача та які надали згоду на таку взаємодію [2].

Цей Закон поширюється на військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та

правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України; військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби; членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти; осіб, які перебувають у полоні, особи, з якими втрачено зв'язок, особи, зниклі безвісти. Такі особи повинні повідомити фінансову установу про їх належність до захищеної категорії, пред'явивши підтвердні документи. У випадку втрати належності до захищеної категорії, особа зобов'язана повідомити про це кредитодавця, нового кредитора протягом 30 календарних днів з дня втрати належності.

Отож, на час дії воєнного стану державою врегульовано окремі проблемні питання у кредитних правовідносинах між позичальником та кредитором. Зокрема, на законодавчому рівні скасовано санкції за невиконання основного зобов'язання, однак не скасовано виконання самого зобов'язань за кредитними договорами. Тому через 30 днів після скасування воєнного стану виникне необхідність погашення кредитів та відсотків, які накопичились за цей період. Це в свою чергу може спричинити неможливість позичальників відразу погасити всю заборгованість. А тому на державному рівні необхідно передбачити можливість відстрочення чи реструктуризації таких боргів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. Url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні : Закон України від 27 липня 2022 року № 2459-IX. Url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Грабар

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін,

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Війна в нашій державі спричинила ряд змін у роботі судової системи. Проте, хоча, деколи і в складних умовах, все ж таки суди працюють, судді виконують свої повноваження та реалізують конституційне право громадянина судовий захист.

Сьогодні питання судового захисту цивільних прав в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним через те, що цивільне процесуальне законодавство не містить норм, де б містилась конкретна процедура, як саме має реалізовуватись конституційне право громадян на судовий захист прав загалом, зокрема і цивільних.

Підтримуємо думку Голови Конституційного адміністративного суду у складі Верховного Суду М.І. Смокович, про те, що кожен орган державної влади, зокрема й суди, є незамінними у механізмі функціонування держави. Це, *по-перше*. *По-друге*, суди системи судоустрою України навіть у період дії режиму воєнного стану мають функціонувати безперервно, тому що державним захистом забезпечуються і гарантуються права і свободи людини і громадянина, які закріплені і гарантовані Конституцією України. .... *По-третє*, з огляду на те, що конституційне право кожного на судовий захист є непорушним і має бути забезпечено державою, навіть в умовах воєнного чи іншого форс-мажорного стану, постають питання: які процесуальні форми здійснення правосуддя є допустимими в таких умовах; які умови роботи суду можна вважати належними для здійснення правосуддя в період дії воєнного стану; як оптимізувати роботу суду та суддів, працівників апарату суду задля забезпечення безпеки усіх учасників судового процесу та ін. [1].

Звичайно що на тих територіях, де не ведуться бойові дії, правосуддя відбувається майже без змін. Однак, своїм розпорядженням Голова Верховного Суду дав вказівку тим, судам, які знаходяться в межах територій, де ведуться бойові дії призупинити свою діяльність та змінити локацію до територіально найближчого суду для продовження професійної діяльності, або повноваження суду що припинив діяльність виконуватиме територіально наближений суд.

У ст. 55 Конституції України закріплено право громадян на судовий захист. Ніхто не може бути позбавлений такого права. Спосіб захисту особа може обрати сама, зважаючи на обмеження та\або обрати вказані варіанти у Законі. Стосовно зазначеного, ч.1 ст.16 ЦК України передбачено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [2]. Також, кожному громадянину забезпечено право обрати такий спосіб захисту своїх цивільних прав та інтересів, який він вважатиме оптимальним для їх захисту судом.

Разом з тим, стаття 26 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» гарантує громадянам право на здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Так, в ч. 3 зазначеного закону закріплено, що в разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів [3].

Своєю чергою Рада правосуддя України надала рекомендації для судів, в яких зазначила, що суди мають сконцентруватись на вчиненні найнеобхідніших і невідкладних процесуальних діяч та судових розглядах. Все решта, що не потребує невідкладного розгляду, має розглядатись за письмовим погодженням учасників цивільного судочинства, або, якщо дозволяє позовна давність, відкладати розгляд до закінчення воєнного стану.

Як ми уже зрозуміли справи, що розглядаються в порядку цивільного судочинства здебільшого, не є невідкладними.

Окремо хочемо зауважити, що сьогодні з'явилась можливість розгляду справ у суді в режимі відеоконференції. Це дає можливість не відкладати розгляд, а навпаки – за необхідності, здійснювати правосуддя. Сьогодні вже доволі напрацьована практика проведення судових засідань дистанційно, коли сторони та учасники цивільного процесу перебувають поза межами будівлі суду. Тим не менш, за відсутності повної безпеки на території України та враховуючи відсутність мережі Інтернет на окремих територіях, де ведуться бойові дії, реалізувати своє право на судовий захист цивільних прав у суді не видається можливим й у такий спосіб. Підсиленням ситуації є постійні сирени, які змушують суддів переривати вчинення процесуальних дій та разом із сторонами та іншими учасниками і працівниками суду йти в укриття.

Досить часто трапляються випадки, що особою чи судом обирається не той спосіб захисту цивільного права чи не та норма застосовується судом при врегулюванні спірних цивільних правовідносин, і це призводить до зниження ефективності судового захисту цивільних прав. Саме тому варто дотримуватись задекларованих у законодавстві способів захисту цивільних прав які відповідатимуть природі самого права, змісту порушеного цивільного права та будуть дієвими у забезпеченні поновлення порушеного цивільного права.

Таким чином, з аналізу чинного законодавства стає зрозумілим, що захист судом цивільних прав в умовах воєнного стану, на сьогоднішній день, врегульований не в повній мірі. Відсутність належного правового врегулювання спричиняє суперечність деяких положень процесуального законодавства, що своєю чергою, створює перешкоди для застосування окремих способів захисту цивільних прав у суді в умовах воєнного стану та автоматично призводить до ускладнень захисту порушених цивільних прав.

Список використаних джерел

1. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Випуск 70, 2022. С. 450-455.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата звернення: 02.10.2022)
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (Дата звернення: 02.10.2022)

ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Марія Гаврильців

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри загально-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 року на всій території України внаслідок військової агресії російської федерації значною мірою впливає на всі без винятку правовідносини. Уся система конституційного механізму охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина функціонує за правилами воєнного стану.

Водночас, запровадження воєнного стану в Україні в цей складний період порушує вкрай важливу тему гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Обмеження прав людини – це законодавче звуження змісту та обсягу суб'єктивних прав людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод.

В умовах правового режиму воєнного стану слід постійно наголошувати про європейський вибір нашої держави, що полягає у повазі до невід'ємних основоположних прав і свобод людини, необхідності їх гарантування, охорони та захисту. Україна неухильно дотримується і демократичних принципів дотримання прав людини та їх обмеження в випадку настання особливих правових режимів. Зокрема, в Конституції України закріплено основні стандарти правової держави у випадку запровадження воєнного стану: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному випадку; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент.

У ст. 64 Конституції України закріплено положення, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Але в умовах введення воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини 1948 р., якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Гарантії дотримання прав і свобод закріплено Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Підставами, достатніми для введення режиму воєнного стану з точки зору Європейської конвенції є «війна або інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації». Слід звернути увагу на те, що практика Європейського суду з прав людини не містить визначення терміну «війна», проте, як видається, під цим поняттям можна розуміти випадки серйозного тривалого насильства, масових порушень прав людини чи збройних сутичок.

Отже, аналізуючи норми вказаних вище нормативно-правових актів, можна дійти висновку, що обмеження прав і свобод людини і громадянина допустиме лише за умови якщо це прямо передбачено Основним Законом держави і не суперечить нормам міжнародного права. При дотриманні вказаних вимог обмеження прав і свобод вважаються правомірними.

Відтак, введення воєнного стану в державі є безумовною підставою правомірного обмеження прав людини в державі. У ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

У той же час, у ч. 2 ст. 64 Конституції України вказано вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, обмежувати які, навіть у таких скрутних обставинах, як воєнний стан, забороняється: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза

ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; неможливість бути двічі притягненому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмовувати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Відповідно, всі інші конституційні права та свободи людини і громадянина, які не зазначені в цьому переліку (зокрема, право особи на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; право власності; право на проведення страйків; свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань та ряд інших) та передбачені Конституцією України, можуть бути обмежені за умови введення в державі чи окремих її місцевостях воєнного стану. Обмеження прав і свобод людини у період дії воєнного стану Допустимі законодавством України тільки в тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення оборони країни і безпеки держави, і в тих межах, яких вимагає гострота стану. Прийняті у зв'язку з цим заходи з урахуванням міжнародно-правових норм не повинні спричинити яку-небудь дискримінацію окремих осіб чи груп населення винятково за ознакою статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового положення, місця проживання, відношення до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань, а також за іншими ознаками.

Слід пам'ятати про те, що воєнний стан означає можливість виключно законного обмеження прав і свобод громадян та тимчасовий відступ від положень Конвенції з прав і основоположних свобод людини. Однак не обмеження прав і свобод, а можливість такого обмеження у разі необхідності вжити термінові заходи, спрямовані на забезпечення національної безпеки.

Отже, закріплення переліку прав людини, які не можуть бути обмежені навіть в час дії воєнного стану є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Так, у разі дії воєнного стану це не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, для будь-яких обмежень права на життя, на свободу думки, совісті, релігії в розумінні цих прав і свобод, прийнятому в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права й у законах України. А будь-які спроби використати введення такого стану для захоплення влади або зловживання нею тягнуть за собою визначену законом відповідальність.

**ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ
ЯК ПРИЧИНА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
(ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА)**

Андрій Гулик

*суддя Львівського окружного адміністративного суду,
доктор юридичних наук, старший викладач кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Введення воєнного стану на всій території держави вперше за тридцятилітню історію України не лише змінило наше суспільне життя, а й стало стимулом для розвитку юридичної доктрини, зокрема спричинило перегляд звичних правових категорій. Так, «війна» завше розглядалась як класичний приклад обставини непереборної сили (іншими словами форс-мажорної обставини, хоч науковці і розмежовують ці дві категорії), що звільняє від відповідальності за порушення зобов'язання. Проте, в умовах повномасштабної війни, яка триває вже вісім місяців, такий підхід однозначно став би згубним для всієї економіки держави. Адже будь-яке невиконання договірних зобов'язань можна було б пояснити введенням воєнного стану, що зумовило б неможливість додержання одного з базових принципів договірних відносин, відомого ще з часів римського права, "pacta sunt servanda" (договори повинні виконуватися).

Чи не першою відреагувала на введення воєнного стану в Україні Торгово-промислова палата, яка листом від 28.02.2022 р. №2024/02.0-7.1 [1] засвідчила форс-мажорні обставини - військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою запровадження воєнного стану, та підтвердила, що зазначені обставини з 24.02.2022 до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору. Вказаний лист є універсальним та адресованим «всім, кого це стосується».

Наступну реакцію на суспільні події спостерігаємо з боку законодавчої гілки влади, а саме 15.03.2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» №2120-IX [2], яким, зокрема передбачено зміну пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України щодо звільнення від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за прострочення виконання грошового зобов'язання за договором у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та утридцятиденний строк після його припинення або скасування.

Варто пригадати, що саме норма статті 617 Цивільного кодексу України передбачає, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від

відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Водночас, справді колосальну роботу, в умовах обмеженого нормативного регулювання впливу форс-мажорних обставин на договірні відносини, здійснила судова гілка влади, фокус уваги якої прикутий до вказаного питання ще з часів початку збройної агресії Росії проти України у 2014 році та пандемії коронавірусної інфекції у 2020 році. Саме з аналізу правових висновків Верховного Суду та правових позицій судів першої та апеляційної інстанцій можна виокремити ключові положення щодо впливу форс-мажорних обставин на договірні відносини:

(1) форс-мажор не звільняє сторону від обов'язку виконати зобов'язання в натурі та не є підставою для зміни умов договору. Проте, при настанні форс-мажорних обставин можливе звільнення від сплати штрафних санкцій. Така позиція простежується з аналізу постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.08.2022 р. у справі №910/15264/21 [3]);

(2) для застосування правових наслідків настання форм-мажорних обставин важливим є фактор часу. Для прикладу, безпідставним є посилання на введення воєнного стану як на поважну причину невиконання зобов'язання за договором, строк виконання якого настав до 24.02.2022 р.

Крім того, презюмується, що сторони, які уклали договір після введення воєнного стану (після 24.02.2022 р.), не зможуть в подальшому посилатися на воєнні дії як обставини непереборної сили, адже повинні враховувати існування таких на час укладення договору;

(3) форс-мажорні обставини не мають преюдиційного (заздалегідь встановленого) характеру. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона, яка посилається на конкретні обставини повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність (постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 30.11.2021 р. у справі №913/785/17 [4], постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.01.2022 р. у справі №904/3886/21 [5]).

Отож, сам по собі лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. №2024/02.0-7.1 не може бути достатньо підставою для звільнення контрагента від застосування штрафних санкцій, у зв'язку з введенням воєнного стану. Необхідно з'ясувати, як саме вплинуло введення воєнного стану на виконання конкретного договірного зобов'язання;

(4) важливим є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажором та об'єктивною неможливістю виконати зобов'язання. У такому контексті цікавою є аргументація, наведена у рішенні Господарського суду Кіровоградської області від 29.06.2022 р. у справі № 912/507/22: «воєнний стан на території України не означає, що відповідач не може здійснювати підприємницьку діяльність та набувати кошти. Більше того, держава на даний

час заохочує розвиток підприємницької діяльності з метою позитивного впливу на економіку країни (зменшення податків, митних платежів тощо). Відповідач не надав доказів того, що всі працівники (чи їх частина), керівник підприємства, інші посадові особи мобілізовані та перебувають у складі Збройних Сил України, тимчасово не виконують професійні обов'язки у зв'язку з воєнними діями, все, або частина складу рухомого майна підприємства задіяні під час тих чи інших заходів, що б перешкоджало суб'єкту господарювання здійснювати підприємницьку діяльність під час введеного воєнного стану» [5].

Отож, введення воєнного стану не можна розцінювати як індульгенцію для сторони, що неналежно виконує умови договору. Щодо меж та умов притягнення до відповідальності за неналежне виконання договірних зобов'язань в мовах воєнного стану, то тут повинні висловити свою думку представники наукової спільноти, яким практика сама підказує цікаві ідеї для нових досліджень.

Список використаних джерел

1. Лист Торгово-промислової палата України від 28.02.2022 №2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 17.10.2022).
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 №2021-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 17.10.2022).
3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.08.2022. URL: [//www.reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення: 17.10.2022).
4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 30.11.2021 у справі №913/785/17. URL: [//www.reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення: 17.10.2022).
5. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.01.2022 у справі №904/3886/21. URL: [//www.reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення: 17.10.2022).
6. Рішення Господарського суду Кіровоградської області від 29.06.2022 у справі №912/507/22. URL: [//www.reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення: 17.10.2022).

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ: ПОТРЕБА ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Капітан

*докторка філософії з права, доцентка кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

У сучасній дійсності, яка зумовлена воєнним станом, введення якого в Україні спричинено широкомасштабним вторгненням країни-агресора – РФ, значення та роль інформації кардинально змінилося. Вочевидь, сьогодні традиційне уявлення про інформацію як про відомості, необхідні для життєдіяльності, набуло дещо іншого значення і трансформувалося на розуміння її як ресурсу, здатного впливати на процеси, що відбуваються у суспільстві.

При цьому сьогодні ми маємо змогу спостерігати непоодинокі випадки, коли виникає інформація, яка може використовуватись і на шкоду інтересам держави, груповим та відомчим інтересам, а також інтересам окремих громадян. З огляду на це, нині важливого значення набувають питання захисту інформації від її шкідливого використання та впливу на масову, групову та індивідуальну свідомість. Більше того, достатньо поширеними стають факти несанкціонованої передачі та використання інформації, що має конфіденційний характер.

Досить негативним фактом у повсякденному житті стали випадки протиправного заволодіння інформацією, а також її неправомірного збирання та використання. Подібна інформація все частіше використовується при вчиненні корисливих правопорушень у формі шахрайських дій. Вказане вище свідчить, що інформація перетворилася, по суті, на інструмент впливу, на товар, що доволі часто входить у протиріччя з етичними уявленнями про цю цінність, і зумовлює виникнення загроз правам та законним інтересам суб'єктів суспільних відносин у сфері інформації.

З розвитком у сфері державного управління інформаційно- комунікаційних технологій практично весь документообіг був переведений на електронну форму. У цифровій формі також використовуються численними структурами різні документи, що містять особисті відомості про громадян, які при цьому не забезпечені належними заходами захисту. У результаті під загрозою неправомірного доступу виявились різні персональні дані громадян. Доводиться визнати, що існуючі інформаційні технології дозволяють практично безперешкодно отримати несанкціонований доступ до таких відомостей, що порушують права громадян на таємницю особистого життя та згодом призводять до нівелювання довіри громадян до держави у можливості створення умов та практичного забезпечення безпечного обігу персональної інформації.

Натомість, варто звернути увагу на те, що органи державної влади України створюють дієве законодавче поле, яке здатне протидіяти правопорушенням у сфері інформації та забезпечити її належний захист. Про це

свідчить низка законодавчих актів, які стали підґрунтям створення системи інформаційної безпеки в Україні. Зокрема, з-поміж таких законодавчих актів варто назвати закони України: «Про інформацію» від 02.10.1992 р., «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р., «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р., «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. та низку інших нормативно-правових актів.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ ПОЛЬЩІ 1932 РОКУ

Олег Винарчик

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституції).

В свою чергу, незважаючи на те, що конституційні права і свободи людини і громадянина згідно ст. 64 Конституції України не можуть бути обмежені, зазначена стаття все ж містить винятки за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, зокрема за умов воєнного або надзвичайного стану, при цьому не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 [1].

Офіційне тлумачення положенням статті 64 надано у рішенні Конституційного Суду України від 25.12.1997 № 9-зп.

Наведене дає підстави для беззаперечного висновку про те, що реалізація та реальне забезпечення конституційних прав і свободи людини і громадянина має актуальне значення у період дії особливих правових режимів.

Законодавство України передбачає три основні різновиди надзвичайних режимів: 1) надзвичайний стан; 2) надзвичайна екологічна ситуація; 3) воєнний стан, а правові режими таких надзвичайних станів визначаються, згідно із ст. 92 Конституцією України, виключно законами України.

Указом Президента України Володимира Зеленського № 64/20211 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини

першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" постановлено ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який у подальшому неодноразово продовжено, зокрема, 12.08.2022 Указом Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» (Указ затверджено Законом № 2500-ІХ від 15.08.2022) продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб, відтак такий діє до 21 листопада 2022 року, включно.

Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй "Агресія проти України" A/RES/ES-11/1 від 02 березня 2022 року, визнається, що російська федерація вчинила збройну агресію проти України, порушивши базові норми ООН.

Проміжним рішенням Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй від 16 березня 2022 року, констатовано факт вторгнення російської федерації на територію України.

Зокрема, із врахуванням зазначеного, Верховна Рада України прийняла 06.10.2022 Постанову №8091 «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку із злочинними рішеннями керівництва російської федерації щодо спроби анексії тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України» та доручила Голові Верховної Ради України забезпечити невідкладне направлення тексту Заяви Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Організації Північноатлантичного договору (НАТО), парламентів та урядів усіх держав світу та міжнародних організацій з вимогами:

- засудити проведені російською федерацією фіктивні "референдуми" з метою анексії тимчасово окупованих територій України, не визнавати їх сфабриковані результати та "приєднання" цих територій України до складу російської федерації;

- посилити санкційний тиск на російську федерацію та її посадових осіб з метою примушення її негайно припинити злочин агресії проти України, вивести всі контрольовані нею збройні формування з території України та відновити територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів 1991 року;

- визнати російську федерацію державою - спонсором тероризму та запровадити санкції, передбачені для держави - спонсора тероризму, включно з повним ембарго на торгівлю енергоносіями з державними та приватними компаніями, афілійованими з російською федерацією, та відключенням від системи SWIFT усіх фінансових установ російської федерації;

- збільшити надання Україні військової допомоги, в тому числі наступальної зброї, фінансової, гуманітарної та політичної підтримки;

- підтримати ініціативу України про створення Спеціального кримінального трибуналу щодо злочину агресії російської федерації проти України та притягнути російську федерацію, її політичне та військове керівництво до відповідальності за порушення міжнародного права, вчинення

воєнних злочинів, злочину агресії, злочинів проти людяності, геноциду Українського народу;

- створити всі необхідні правові механізми на міжнародному та національних рівнях з метою забезпечення ліквідації заподіяної російською федерацією Україні шкоди, відшкодування всіх завданих населенню та природному середовищу України збитків, а також усунення всіх наслідків цієї агресії за рахунок реституції з боку російської федерації, у тому числі за рахунок зарубіжних активів російської федерації;

- підтримати триваючі в ООН зусилля, спрямовані на відсторонення російської федерації від виконання нею функцій постійного члена Ради Безпеки ООН, визнати факт відсутності підстав для правомірного перебування російської федерації в ООН та її органах і організаціях та врахувати, що питання майбутнього оформлення членства російської федерації у складі ООН має бути розглянуто після досягнення нею критеріїв членства, передбачених Статутом ООН, зокрема пунктом 1 статті 4;

- підтримати прагнення Українського народу до якнайшвидшого набуття Україною членства у Європейському Союзі та військово-політичному альянсі НАТО [2].

Разом з цим, навіть в умовах воєнного стану, зокрема, конституційне право людини на працю (ст. 43 КУ) продовжує свою реалізацію і є одним із механізмів забезпечення належних умов життя населення.

24 березня 2022 року набрав чинності ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-ІХ, відповідно до частини 2 статті 1 якого на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України.

Згідно із частиною 2 статті 3 цього закону у період дії воєнного стану норми частини 32 КЗпП України на інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

В свою чергу, 19 липня 2022 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-ІХ, яким у ч. 2 ст. 3 Закону № 2136-ІХ внесено зміни та визначено, що у період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених частиною третьою статті 32 та статтею 103 Кодексу законів про працю України, здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов.

Також 15 березня 2022 року Верховною Радою України прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» № 2124-ІХ, яким, зокрема, доповнено Кримінальний кодекс України новою ст. 43-1 (виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України).

У контексті зазначеного на особливу цікавість заслуговує аналіз відповідних положень КК Польщі 1932 року, оскільки зазначена тематика є

актуальною хоча б з погляду того, що кодекс 1932 року діяв у міжвоєнний період, при цьому, застосовувався на західноукраїнських землях, які також були анексовані (захоплені) тогочасною Польською Республікою.

Так, у диспозиції артикулу 101, який знаходився у Розділі 17 Особливої частини КК Польщі 1932 року та відносився до злочинів проти держави, зазначалося, що, якщо той хто будучи громадянином Польщі приймає обов'язки в армії ворога або не відмовляється від них, а вступивши до чужої армії отримав іноземне громадянство, підлягає покаранню шляхом ув'язнення не менше ніж на 10 років.

У частині 2 цього артикулу було зазначалося, якщо злочинець брав участь у воєнних діях проти Польської держави, він підлягав покаранню шляхом ув'язнення не менше ніж на 10 років, довічно або смертній карі [3].

Наведене безумовно свідчить про суворий характер покарання за відповідні злочинні діяння, незважаючи на те, що теорія покарання та доктрина тогочасного кримінального права тяжіла до гуманізації такого.

Зважаючи на те, що порушення законів та звичаїв війни, як воєнні злочини є категорією міжнародного кримінального права, притягнення до відповідальності за вчинення таких здійснюється за результатами розгляду судових справ у Міжнародному кримінальному суді (м.Гаага, Нідерланди) або у створених ad hoc судах (трибуналах), такими судами були, наприклад, Міжнародний кримінальний трибунал по Югославії та Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді, а також «гібридні» судові установи (Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне, Надзвичайні палати судів Камбоджі тощо), неминучість відповідальності повинна спонукати суб'єктів відповідних злочинів до розуміння того, що виконуючи відповідні накази чи самостійно вчиняючи воєнні злочини, вони нестимуть суворі покарання, при цьому накази про вчинення геноциду або злочинів проти людяності є незаконними, завідомо.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр#Text> (дата звернення: 08.10.2022).
2. Постанова Верховної Ради України від 06.10.2022 № 8091 про Заяву Верховної Ради України у зв'язку із злочинними рішеннями керівництва російської федерації щодо спроби анексії тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DI08168A?an=2> (дата звернення: 08.10.2022).
3. Kodeks Makarewicza wikipediia wolna encyclopedia. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kodeks_Makarewicza (data zgłoszenia: 08.10.2022).

ДЕРЕГУЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Христина Кульгавець

*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

Повномасштабна російська агресія на території України, відтак – запровадження воєнного стану створили нові виклики у діяльності українського бізнесу.

Одним з перших кроків процесу дерегуляції господарської діяльності під час дії воєнного стану є прийняття постанови КМУ від 18.03.2022 р. №314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» (далі – постанова №314) [1]. Цим нормативним актом передбачено зокрема набуття права на провадження господарської діяльності за спрощеною процедурою без проходження відповідних адміністративних процедур, отримання ліцензійних чи інших документів дозвільного характеру. Натомість суб'єкт господарювання повинен подати тільки декларацію за зручною процедурою. Водночас встановлено автоматичне продовження строків дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру. Щоправда, ця норма не поширюється на дозвільні документи та ліцензії, які стосуються суспільно важливих видів господарської діяльності чи таких, які віднесені до т.зв. категорії небезпечних (приміром, користування надрами та природними ресурсами, операції з радіоактивними та вибуховими речовини, оцінка впливу на довкілля, усі стадії процесу будівництва тощо).

Для прикладу, вже на кінець травня в частині компетенції Державної служби України з питань праці правом на здійснення певних видів робіт на підставі декларації скористалися близько 100 суб'єктів господарювання, по лінії Держпродспоживслужби – 12 суб'єктів, по лінії Держлікслужби – близько 20 [2].

Разом з тим, з точки зору законності, застосування постанови №314 і зокрема діяльність на підставі декларації можуть бути пов'язані з ризиками. Адже уся система ліцензування, дозвільних та адміністративних процедур ґрунтується на нормах відповідних профільних законів. Зокрема норми законів України «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про адміністративні послуги», «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» не визначають повноважень Кабінету Міністрів України скасовувати визначений законом обов'язок суб'єктів господарювання отримувати ті чи інші дозвільні документи чи ліцензії. Закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про правовий режим воєнного стану» та Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» таких повноважень уряду теж не надають.

Згідно зі статтями 19 та 116 Конституції України органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що

передбачені Конституцією та законами України, а Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Конституції і законів України, актів Президента України, здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України. Цим нормам Конституції кореспондують приписи Закону України «Про Кабінет Міністрів України», стаття 3 якого передбачає, що діяльність уряду ґрунтується, зокрема, на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади.

Отже, за відсутність визначених законами повноважень Кабінету Міністрів України змінювати встановлений законами порядок отримання права на здійснення господарської діяльності дія його постанови №314 може створювати ієрархічну колізію, оскільки ті ж самі відносини одночасно регулюються на рівні законів та підзаконного акта. Як відомо, при такій ситуації застосовуються норми актів вищої юридичної сили.

Описана колізія є цікавим чи не першим випадком нормотворчості, коли підзаконним актом фізичним та юридичним особам надано додаткові, порівняно із законом, права, а не обмежено наявні.

З процесуальної точки зору право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано цей акт (ст. 264 Кодексу адміністративного судочинства України). Складно передбачити ситуацію, в якій дією постанови №314 можуть бути порушені права декларантів і вони змушені будуть звертатись до суду. Недоцільно й дозвільним органам чи органам ліцензування оскаржувати акт Кабінету Міністрів України – органу, якому вони підзвітні та підконтрольні. Єдиним суб'єктом, який може обґрунтовано підіймати питання потреби тлумачення згаданої колізії, є контрагент декларанта, чий права будуть порушені в процесі виконання договору з таким декларантом, і який апелюватиме до недійсності правочину з огляду на приписи ст. 227 Цивільного кодексу України.

Разом з тим, реалізація права не передбачає обов'язку суб'єкта права перевіряти законність норми права, на виконання якої він діє, для оцінки правомірності своєї поведінки. Також слід врахувати, що, навіть якщо в процесі правозастосування держава в особі судової гілки влади й визнає незаконність того чи іншого нормативно-правового акта, його дія втрачає чинність тільки з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду (ст. 265 Кодексу адміністративного судочинства України).

Сьогодні проходить процедури розгляду ініційований і поданий урядом законопроект №7331 «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні» [3], яким власне і пропонується вирішити описану вище колізію. Цим законопроектом передбачається надати уряду повноваження для врегулювання відносин щодо заміни на час воєнного стану ліцензійних, дозвільних та інших адміністративних вимог провадження господарської діяльності на декларативні процедури. Водночас законопроект ретроспективно поширює дію своїх норм у часі, тобто і на декларації, які були

подані відповідно до Постанови №314 до набрання чинності законом.

Так створюються максимально зручні умови для ведення бізнесу. Це допоможе підприємцям відновити роботу, що була призупинена через бойові дії, або ж розпочати нову власну справу там, де вони вважатимуть за доцільне.

Список використаних джерел

1. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 18.03.2022 р. №314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>.

2. Деретуляція бізнесу на період воєнного стану: як спрацювали нововведення. PRAVO UA від 17.06.2022. URL: <https://pravo.ua/derehuliatiiia-biznesu-na-period-voiennoho-stanu-iak-spratsiuvaly-novovvedennia/>.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні: законопроект №7331. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39529>.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Марія Гучко

старша викладачка кафедри права,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Право на працю є одним з основоположних прав людини, воно закріплене ст. 43 Конституції України, проте ст. 64 Основного Закону передбачено, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина [1].

Зрозуміло, що наше «мирне» трудове законодавство, спрямоване на реалізацію права на працю та відпочинок у звичайний час, потребувало змін для регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану. Тому за цей час законодавцем прийнято низку нормативних актів, покликаних вирішити проблеми, які можуть виникати щодо реалізації права на працю та відпочинок саме в умовах наших нових реалій.

Першим з них став Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2136) [2].

Наступний Закону України запроваджений 1 липня 2022 р. № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» (далі – Закон 2136-IX) [3].

Закони визначають особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Логіка Закону № 2136 ґрунтується на тому, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до ст.ст. 43, 64 Конституції України та у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих Законом № 2136.

Відповідно до дати набуття ним чинності обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом № 2136, розпочали свою дію з 24 березня 2022 р. Отже, з цієї дати роботодавці та їх співробітники працюють у нових правових умовах, що часто-густо викликає низку непорозумінь між ними (кожен намагається тлумачити новели трудового законодавства на свою користь), вирішити які можливо в судовому порядку, і практика правозастосування «воєнного» законодавства про трудові відносини вже починає формуватися.

Щодо підстав для звільнення працівників та зміни істотних умов договору Законом №2136, зокрема, зупинено дію положення ст. 32 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці. Наприклад, роботодавець не зобов'язаний повідомляти працівника за 2 місяці про зміну робочого часу.

Також дозволено звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, перебування у відпустці (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною), із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності або першим робочим днем після закінчення відпустки; зупинено застосування нормативних положень щодо звільнення лише за попередньою згодою виборного органу (профспілкового представника), первинної профспілкової організації (ст.43 КЗпП України), крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів.

Отож, щоб не загубитись у масиві законодавчої інформації – необхідно миттєво аналізувати законодавство та виявляти найважливіше.

У разі виявлення порушення ваших прав роботодавцем, наполягайте письмово на тому, щоб :

- при зміні істотних умов праці передував наказ, який свідчить про зміну в організації виробництва і праці (стаття 3 Закону, стаття 6 Закону);
- роботодавець вживав всіх можливих заходів для забезпечення права на своєчасне отримання зарплати (ст. 10 Закону);
- для призупинення дії трудового договору були підстави, оскільки ситуація не виключає можливості надання роботи і виконання роботи, звісно

працівник має бути попереджений у будь-який доступний спосіб про призупинення дії трудового договору (ст. 13 Закону).

Верховна Рада України прийняла Закон №5266 від 12.05.2022 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників" [4].

Зміни в законі в основному спрямовані на посилення захисту прав працівників:

1) у сфері колективно-договірного регулювання:

- це можливість укладення колективного договору фізичною особою, яка використовує найману працю (на сьогодні - лише у юридичних особах);

- обов'язок роботодавця ознайомлювати працівників з текстом колективного договору;

- поширення дії галузевої угоди на усіх роботодавців відповідної галузі;

2) щодо недопущення дискримінації у сфері трудових правовідносин:

- врегульовано окремі питання щодо недопущення дискримінації в оголошеннях з працевлаштування;

3) щодо масових звільнень: уточнено положення законодавства у частині визначення ознак того, що є масовим вивільненням працівників з ініціативи роботодавця та як роботодавець здійснює повідомлення про масове вивільнення;

Важливо нагадати, що колективний договір є основним локальним правовим документом, що регулює виробничі, трудові, соціально-економічні відносини, узгоджує інтереси працівників і адміністрації роботодавця.

Таким чином, держава продовжує впевнено актуалізувати вітчизняне трудове законодавство відповідно до законодавства ЄС та практики Міжнародної організації праці, що матиме позитивний вплив на захист прав українців під час реалізації ними трудової діяльності.

Однак, навіть у такий тимчасово-скрутний час - деякі роботодавці можуть зловживати та порушувати права працівників. Долучайтеся до профспілок. Держава не здатна зараз здійснювати належний нагляд за добросовісністю роботодавців. Саме профспілки повинні виконувати функцію громадського контролю за дотриманням прав працюючих.

Зупинення дії окремих положень колективних договорів (ст. 11 Закону) має відбуватися після попередніх консультацій між власником і профспілкою.

Тому закликаю не тільки знати про наявність своїх трудових прав, але й цінувати та захищати свої трудові права та гарантії.

У разі спостереження незаконних дій з боку роботодавця - звертатися до відділку поліції та написати заяву про вчинення кримінального правопорушення роботодавцем за ст. 172 КК України (грубе порушення норм трудового законодавства).

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Україна, 1996, ст.ст.43-64
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України №2136-IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 р. №2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників : Закон №5266 від 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ОБМЕЖЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лілія Фурів

*головна спеціалістка відділу правового забезпечення апарату
Стрийської районної військової адміністрації*

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальним надбанням людства, важливим елементом у процесі становлення й соціалізації кожного індивіда, адже дозволяють йому задовольняти свої потреби та реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя. Ступінь їх гарантування визначає ступінь демократичного розвитку будь-якого суспільства. Особливе місце в системі прав і свобод людини і громадянина посідають конституційні права і свободи, які разом із відповідними обов'язками встановлено в основному законі кожної держави [1, с. 381]. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Реальне забезпечення прав і свобод громадян і безпеки особи відноситься до життєво важливих інтересів України.

В українському законодавстві на конституційному рівні закріплено комплекс прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, реалізація яких забезпечує функціонування держави на демократичних, соціальних та правових засадах. Хоча конституційні права і свободи наділені найвищою юридичною силою, більшість із них не є абсолютними, адже їх здійснення може бути обмежене законом. Таке обмеження допускається в інтересах захисту здоров'я та моральності населення, національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, а також для охорони громадського порядку, запобігання злочинів, з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами отримати інформацію неможливо, попередження розголошення інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [1, с. 381]. Проте,

досліджуючи означене питання, слід звернути увагу на ту обставину, що обмеження основних прав і свобод в умовах особливих правових режимів визначаються відповідно до Конституції України [2], законів «Про правовий режим надзвичайного стану» [3] та «Про правовий режим воєнного стану» [4], а також інших законів України.

Розглядаючи особливості захисту прав людини в умовах воєнного стану, в першу чергу, варто з'ясувати, що ж слід розуміти під цим станом. У юридичній літературі та законодавстві України надається достатньо широкий перелік визначень цього явища. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводится в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тим-часове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Запровадження особливого правового режиму завжди, зокрема воєнного стану, є потенційною загрозою для основних прав і свобод, саме тому чинне законодавство України містить низку важливих гарантій охорони прав людини.

Сучасна теорія прав людини, яка сформована у межах європейської правової культури, передбачає, серед іншого, поділ прав за критерієм можливості чи неможливості їх обмеження на абсолютні та відносні. При цьому абсолютними «є такі людські права, які не можуть бути обмежені ні за яких умов» [5, с. 80–81]. Наведене положення повною мірою реалізовано у підході до забезпечення прав людини в Україні. Відповідно до ч. 2 ст. 64

Конституції України, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [2]. Ця конституційна норма є бланкетною, вона містить перелік статей Конституції, у яких закріплено ті права і свободи людини, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. В умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені наступні права і свободи, передбачені Основним законом: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування

матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; неможливість бути двічі притягненому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [2]. Цілком очевидно, що цей перелік складається не з декількох прав, а містить цілу низку, оскільки правам людини властивий фундаментальний характер: права являють такі можливості людини, які забезпечують основоположні потреби людини без наявності яких людина «втрачає» свою сутність. Саме такий стан має бути іманентний демократичній державі. «У суспільстві, яке як найважливішу соціальну цінність сприймає людину, її внутрішню свободу та права як прояв цієї свободи, формується імперативний посил до держави та її інституцій щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина», – відзначає В. Сокурєнко [5, с. 7].

Аналіз норм Конституції України дає можливість дійти висновку, що перелік прав і свобод людини та громадянина, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану є вичерпним. Отже, всі інші права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, можуть бути обмежені за умови введення воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 381-384.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
5. Кучук А.М. Теорія держави і права. Частина 1. Теорія держави : навчально-методичний посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Віталія Тушницька

старша викладачка кафедри права,

Львівський національний університет ветеринарної медицини

та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Основоположні права громадян, пов'язані з реалізацією права на працю передбачені статтями 43-46 Конституції України. Разом з тим, відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Відповідно до підпункту 5 пункту 1 статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5] в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також тимчасові обмеження прав із законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який згодом було продовжено.

15.03.2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3], згідно з яким «Прикінцеві положення» Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) доповнено пунктом 2 такого змісту: «2. Під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Тобто, у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом. Водночас, інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням цього Закону також можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем.

Актуальні зміни трудового законодавства, які запроваджені у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України стосуються мобілізованих працівників та праці добровольців територіальної оборони. Статтею 17 Конституції України, яка є нормою прямої дії та підлягає виконанню, встановлено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. Також, Указом Президента України від 24.02.2022 № 69/2022 оголошено проведення загальної мобілізації. Відповідно до статті 119 КЗпП на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватися у робочий час,

працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку [2].

Працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених законами України „Про військовий обов'язок і військову службу”, „Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів. За працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб - підприємців, у яких вони працювали на час призову. Виплата грошового забезпечення здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [6].

Враховуючи перераховані гарантії, працівники, призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийняті на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення не підлягають звільненню на підставі пункту 3 частини першої статті 36 КЗпП [2], а лише увільняються від виконання обов'язків, передбачених трудовим договором, що оформляється відповідним наказом (розпорядженням) роботодавця.

Підставою для збереження місця роботи, посади і середнього заробітку є сам факт призову або прийняття працівника на військову службу за контрактом (який підтверджується наданими власнику або уповноваженому ним органу відповідними довідками, витягами з наказів, повістки, розпорядження, витяги із наказів про включення до особового складу військової частини тощо) під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення.

Такі ж гарантії встановлено й щодо добровольців територіальної оборони. Відповідно до статті 9 Закону України „Про основи національного спротиву” до складу добровольчих формувань територіальних громад зараховуються громадяни України, які відповідають вимогам, встановленим Положенням про добровольчі формування територіальних громад, пройшли медичний, професійний та психологічний відбір і підписали контракт добровольця територіальної оборони. В статті 119 КЗпП зазначено: на час виконання

державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватися у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку [2].

Для зменшення фінансового навантаження на роботодавця (оскільки за відсутності працівника на роботі його обов'язки або виконує інший працівник, або вони не виконуються взагалі) було прийнято ЗУ від 01.07.22 №2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [4], яким виключено норми збереження роботодавцем середнього заробітку мобілізованим працівникам або прийнятим на військову службу за контрактом в особливий період.

Однак, слід відмітити, що норми цього Закону та Форми контракту, затверджені наказом Міністерства оборони України від 07.03.2022 №84 не містить змін у правовому регулюванні соціального і правового становища членів добровольчих формувань територіальних громад, зокрема і в частині збереження за ними середнього заробітку.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2352-20>
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>
6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2011-12>

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мар'яна Ковальська

*кандидатка юридичних наук, старша викладачка кафедри права,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Україна та її громадяни від 24 лютого 2022 року мають два правових світи до та після збройної агресії російської федерації і її повномасштабного вторгнення на територію України змусили весь державний апарат і суспільство в цілому перейти до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану [1-5].

Таким чином, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в інших, передбачених законом випадках, та передбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, можливим є також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень [1-5].

Проте, незважаючи на всі складнощі сучасних реалій, права людини підлягають виключній охороні, так як, це закладено в основні положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Правове регулювання охорони прав людини і громадянина під час воєнного стану регламентується наступними нормативними актами: Конституція України від 28 червня 1996 року. Указ Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 року (далі – Указ № 64/2022). Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (далі – Закон України № 389-VIII). Постанова Кабінету Міністрів України №753 «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року (далі – Постанова №753). Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану [1-5].

Так, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (зі змінами, внесеними Указом від 14 березня 2022 року № 133/2022, затвердженим Законом України від 15 березня 2022 року №

2119-IX, Указом від 18 квітня 2022 року № 259/2022, затвердженим Законом України від 21 квітня 2022 року № 2212-IX, та Указом від 17 травня 2022 року № 341/2022, затвердженим Законом України від 22 травня 2022 року № 2263- IX), продовжити строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб, таким чином воєнний стан діятиме на всій території України до 21 листопада 2022 року.

Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а саме: недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність, яка незаборонена законом; право на працю; право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на освіту [1-5].

Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. Зокрема: не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство; не можуть бути порушеними невід'ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування; не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї; неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження; не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади; не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коля яких визначено законом [1-5].

Крім того, Закон України № 389-VIII закріплює гарантію дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження [1-5].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню обов'язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі і можливе повне відшкодування його вартості власнику [1-5].

Гідність людини, беззаперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану.

Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, — «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Вона знайшла своє закріплення в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях [1-5].

Застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною забороною на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну.

Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України №753 від 13 липня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Оксана Гентош

старша викладачка кафедри права,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Сьогодні світове співтовариство не знає миру, у багатьох частинах планети точаться війни, часто проблемою збройних конфліктів є дотримання прав людини, а точніше їх перманентне порушення. Звичайно, війна приносить смерть військовим, але все частіше й мирному населенню, що страждає абсолютно без потреби. Отже, існує потреба показати одне з прав людини, а саме право на життя, яке дає змогу реалізувати інші права людини під час війни. Проблема війни безпосередньо торкається багатьох українських сімей, сімей, де батьки й матері служать Батьківщині, залишають сім'ї та виконують накази, ризикуючи життям, багато з них ніколи не повертаються до дому.

Традиційно війна визначається як стан збройної боротьби між державами і як протистояння стану миру, юристів найбільше цікавить правова точка зору. Війна в юридичному розумінні означає розрив мирних відносин між державами і перехід до військових відносин, які характеризуються збройною боротьбою і ворожими діями, спрямованими проти іншої держави. У цілому, війна небажана, адже держави хочуть підтримувати мирні відносини між собою, ці наміри виражають міжнародні організації, в рамках яких докладаються численні зусилля, щоб все міжнародне співтовариство жило в мирі.

Сьогодні права людини визнаються основою справедливого правового, політичного та соціального порядку, а ідея прав людини отримала загальне визнання і впливає на міжнародну політику [3]. У минулому такою ідеєю була ідея природного права, або ідея суспільного договору, ідея поділу влади, зараз, понад півстоліття, таку функцію виконують права людини. Вони розуміються як універсальні, невід'ємні, невідчужувані, природні та неподільні права, що належать кожній людині та впливають з її особистої гідності та впливають із самої природи людини, а не з положень міжнародного права. Індивідуальні властивості людини є основою змісту індивідуальних законів, які захищають або розвивають людину в її різних аспектах і в різних сферах діяльності.

Кінцевою основою всіх прав є гідність, мова йде про особисту гідність, засновану на тому, щоб бути людиною. Ця гідність є «сукупністю рис, які вирізняють людину з-поміж інших створінь і забезпечують їй центральне місце

у всесвіті», категорія гідності є обґрунтуванням і джерелом прав людини. Отже, зв'язок між правами людини та людською гідністю став настільки іманентним, що не дозволяє автоматично виключити останнє поняття з нормативних текстів. Він визнає гідність як ціль, тому гідність слід розвивати.

Організація Об'єднаних Націй створює Статут, пам'ятаючи про жорстокість двох світових воєн, прагнучи миру, вони вказують на цінність людини, її гідність і необхідність поважати людину та її права [1]. Хартія не формулює жодного каталогу прав, який міститься у Загальній декларації прав людини 1948 року. Його преамбула більш точно говорить про права людини, але також стосується категорії гідності: порушення прав людини призвели до актів варварства, які потрясли сумління людства. Найвищою метою людства було урочисто проголошено прагнення побудувати світ, в якому люди користуються свободою слова та віри та свободою від страху та бідності, враховуючи, що права людини повинні бути обмежені законом, щоб людині не довелося вдаватися до крайнощів повстання проти тиранії та гноблення.

Необхідно сприяти розвитку дружніх стосунків між народами, враховуючи, що ООН відновила свої знання в основних правах людини, гідності і цінності особистості та в рівності прав чоловіків і жінок, а також висловила свою рішучість підтримувати соціальний прогрес і покращувати умови життя за більшої свободи. Тому Генеральна Асамблея ООН урочисто проголошує Загальну декларацію прав людини як найвищу спільну мету всіх народів, щоб усі народи та всі органи суспільства, пам'ятаючи про цю Декларацію, могли шляхом свого навчання та освіти прагнути розвивати повагу до цих прав і свобод, а також забезпечити шляхом прогресивних національних заходів на міжнародному рівні загальне та ефективне визнання та застосування цієї Декларації як серед держав-членів, так і серед народів, які проживають на територіях, що знаходяться під їхньою владою.

Відповідно держави мають сподіватися, що їхня повага запобіжить жорстокості війни, мир є основною метою, до якої окремі держави повинні прагнути окремо та спільно, і держави зобов'язані це застосовувати. Визнання притаманної гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів людської спільноти є основою свободи, справедливості і миру в світі, визнаючи, що ці права впливають з притаманної людській гідності [4]. Ідеал вільної людини, звільненої від страху та злиднів, може лише досягатися, коли створюються умови, які забезпечують здійснення економічних, соціальних і культурних прав, а також громадянських і політичних прав, беруть до уваги зобов'язання держав відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Тільки в мирний час людина зможе повною мірою користуватися економічними, соціальними та культурними, громадянськими та політичними правами. Обґрунтування, а особливо виправдання війни, ґрунтується на різноманітних аргументах, найчастіше це прагматичні міркування з посиленнями на патріотизм, свободу, справедливість та інші благородні поняття, які також належать до моральних категорій. Концепція справедливої війни була пов'язана з вірою в те, що держава має право вести війну лише тоді,

коли є на це справедлива причина і коли причина війни не може бути усунена іншим цивілізованим способом.

Якщо такий захист виправданий і ведеться належним чином, можна називати це юридичною війною правильними засобами, іноді юридична війна є справедливою війною. Законність чи ні війни вирішують не окремі держави під час військових дій, а тільки міжнародне право суворо вказує на випадки, які можна назвати законною війною, а ситуації, які можна назвати справедливою війною, є предметом суперечки. Дотримання прав людини, особливо під час війни, є недостатнім, на загальну думку, особливо на думку засобів масової інформації, і проблема не в недотриманні прав людини.

Немає можливості вивести наслідки з дій тих, хто їх порушує, і не несе конкретної відповідальності, також перешкодою є нормативні акти, які дозволяють зупиняти або обмежувати права людини [2]. У міжнародному співтоваристві, де життя розуміють по-різному, важко суворо дотримуватись прав людини. Деякі свідомо і добровільно погоджуються на ризик, на жертви, в тому числі й на ризик смерті у своїй військовій професії, інші не хочуть ризикувати і жертвувати життям, адже вони є цивільними особами.

Як нагадує нам Статут Організації Об'єднаних Націй і міжнародне право, навіть коли йдеться про захист загального блага, вдатися до нього можна лише в крайньому випадку, дотримуючись суворо визначених умов і враховуючи його наслідки для цивільного населення під час військових дій та після їх закінчення. Обидва визначення говорять про війну, але лише останнє поважає права людини під час війни. Нинішні війни показують, наскільки важливим є це визначення і наскільки неефективним є захист прав людини під час збройного конфлікту, оскільки, на жаль, міжнародне співтовариство в цьому недостатньо зацікавлене.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.09. 2022).
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.
3. Олефіренко Е.О. Адміністративно-правові гарантії реалізації прав і свобод громадян: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2006. 20 с.
4. Пашенко О. Європейські стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства. *Право України*. 2006. № 4. С. 32-35.

ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Богдан Телефанко

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права

Вікторія Васюта

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

У ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» надається визначення воєнного стану як особливого правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Виходячи з даного положення умовами для запровадження воєнного стану слугують збройна агресія чи загроза нападу, небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності. У даному законодавчому акті не надається розширене тлумачення того, що саме варто розуміти під цими поняттями. Посилаючись на ст. 1 Закону України «Про оборону України», у визначенні основних понять вказується не лише ідентична дефініція вищевказаного терміна «воєнний стан», але й також надається перелік будь-яких дій, що вважається збройною агресією України – розширене тлумачення:

вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

засилення іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;

дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення вищезгаданих дій;

застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження

перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів [2].

Отже, наближаючись до суті, особливістю введення правового режиму воєнного стану є тимчасове (зумовлене загрозою) обмеження конституційних прав, свобод та законних інтересів фізичних (людини і громадянина) та юридичних осіб. Знаходить своє місце правова конструкція, яка надає додаткові розширенні повноваження органам влади (державним органам) і водночас звужує обсяг прав та свобод людини.

Згідно з Фігелем О. Ю. звуження обсягу або обмеження прав і свобод людини та громадянина – це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права – права, властивому кожному без винятку учаснику (суб'єкту) суспільних відносин [3, с.223].

Виходячи із цієї ситуації у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України із 24 лютого 2022 р., в Указі Президента України №64/2022 [4] містяться положення, що постановляють обмеження таких конституційних прав та свобод людини і громадянина: право на недоторканість житла (ст. 30 Конституції України (далі – КУ)); на таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 КУ); на невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32 КУ); на вільне пересування (ст. 33 КУ); на свободу слова і думки (ст. 34 КУ); право зборів і маніфестацій (ст. 38 КУ); на власність (ст. 41 КУ); на підприємницьку діяльність (ст. 42 КУ); на працю (ст. 43 КУ); на страйк (ст. 44 КУ); на освіту (ст.53 КУ) [4]; а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [1]. Потрібно вказати, що статті Європейської конвенції про права людини та основоположні свободи містять перелік прав та свобод людини і громадянина, котрі не повинні (заборона) обмежуватись державою за умов виникнення будь-якої надзвичайної ситуації: гарантування права на життя(ст. 2 ЄК), заборона катування чи нелюдського ставлення (ст. 3 ЄК); заборона рабства чи підневільного стану (ч. 1 ст. 4 ЄК); заборона покарання без вказівки на те в законі (ст. 7 ЄК) – *nulla poena sine lege* [5].

Тому підтверджується висновок Славка А. С. «Основними правами і свободами, які мають бути гарантованими державою, є право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Обмеження решти прав і свобод у тому чи іншому вигляді допускається законодавствами зарубіжних держав. У цій сфері законодавство України відповідає світовій практиці» [6, с. 68].

Такий підхід щодо забезпечення прав та свобод людини повинен здійснюватися не тільки на основі законодавчих актів, указів держави під час воєнного стану – в умовах сьогодення України, а й з боку країни-агресора – Російської Федерації на основі актів, які базуються на міжнародному

гуманітарному праві про закони і звичаї війни: Конвенція про запобігання геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р.; Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р., «Право Гааги».

Порушення приписів міжнародно-правових джерел несе міжнародно-правові наслідки.

Серед міжнародних злочинів, які РФ вчиняє на території України, є воєнні злочини, котрі підлягають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС) в Гаазі, діяльність якого регламентується Римським статутом.

Підсумовуючи вищесказане можна прийти до висновку, що наслідком вчинення воєнних злочинів, порушення норм міжнародних актів стосовно одного із головних принципів – поважання людських прав буде притягнення до кримінальної відповідальності перед Судом будь-якої особи, яка вчиняє такі злочини, у тому числі шляхом надання наказу, підбурювання чи сприяння іншим чином у вчиненні цих злочинів: і президент держави, і глава уряду, і депутат. Обіймання будь-якої посади не може бути підставою для пом'якшення вироку.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. №28. ст. 250.
2. Про оборону України : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. №9. ст. 106.
3. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2016. С. 222-230.
4. Про проведення воєнного стану України : Указ Президента України №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
5. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 41. Том 2. 2016. С. 68-72.

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія Гамалюк

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року у зв'язку з збройною агресією Російської Федерації та її повномаштабним вторгненням на територію нашої держави.

Загалом, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться на території держави або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в інших, передбачених законом випадках, та передбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, можливим є також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень.

Однак, незважаючи на всі складнощі подій, що відбуваються сьогодні в Україні – права людини підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Правове регулювання охорони прав людини і громадянина під час воєнного стану регламентується наступними нормативними актами:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року;
2. Указ Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 року;
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII;
4. Постанова Кабінету Міністрів України №753 «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року;
5. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI. та ін.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і

громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а саме:

- недоторканність житла;
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
- право на працю;
- право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;
- право на освіту.

Відповідно до Закону України № 389-VIII та Постанови №753 із урахуванням вимог законодавства визначаються відповідні обмеження прав:

- використання потужностей і трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміну режиму їхньої роботи;
- примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави;
- запровадження комендантської години (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень);
- перевірку документів у осіб, а в разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;
- заборону проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;
- встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ.

Однак вказані заходи повинні бути проведені у відповідності із чинним законодавством і не можуть суттєво обмежувати основоположні права громадян. Крім цього, будь-які обмеження повинні бути співмірними з цілями, які вони переслідують.

Гідність людини, беззаперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану.

Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, — «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Вона знайшла своє закріплення в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях.

Застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною забороною на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну.

Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у сучасному, правовому, демократичному світі.

ПРАВО НА ОСВІТУ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНИХ ВИШІВ ТА УМОВИ ЇХ ВІЇЗДУ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Христина Дідик

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

Україна 19 жовтня 1973 року ратифікувала Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та зобов'язалась утверджувати цінності цього міжнародного стандарту.

Відповідно до статті 13 вищевказаного пакту Україна визнає право на освіту за кожною людиною, незалежно від її статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, стану здоров'я та інших обставин [2].

Право на освіту – це правовий інститут, система конституційно-правових норм, які забезпечуються державою в інтересах людини і громадянина, регулюють суспільні відносини щодо здобуття визначеної суми знань, умінь,

навичок та детермінують постійний розвиток особистості, її підготовку до трудової діяльності, участі в управлінні справами суспільства і держави [5].

Цього року через російсько-українську війну навчання у закордонних вишах для українців стало актуальнішим, ніж раніше.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають здобувачі фахової передвищої та вищої освіти, тобто студенти, асистенти-стажисти, аспіранти та докторанти, які навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти [3].

Проте, українські студенти, які навчаються у європейських ЗВО, стикнулись з проблемою перетину кордону.

Нормативними документами, які визначають порядок перетинудержавного кордону України, є Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та Правила перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57.

До 14 вересня 2022 року діяло правило, за яким чоловіки-студенти, які навчаються за кордоном за денною або дуальною формою навчання, але не змогли вчасно продовжити навчання через війну, оскільки перебували в Україні – мали право на виїзд, за рішенням військового керівництва. На вступників, які поступили на навчання після повномасштабного вторгнення рф це правило не розповсюджувалось.

Для цього потрібно було мати студентський квиток або студентську візу, перекладені та нотаріально завірені документи, що підтверджують навчання в іноземному виші, військово-облікові документи із записом про надання відстрочки від призову та довідку, видану територіальним центром комплектування та соціальної підтримки для виїзду за кордон для здобувачів освіти за кордоном.

Однак, 14 вересня 2022 року військове керівництво скасувало можливість перетину українського кордону студентами-чоловіками через масові підробки документів.

Постановою Уряду від 27 січня 1995 р. № 57, яка регламентує Правила перетину державного кордону громадянами України, чоловіки-студенти іноземних навчальних закладів не входять у перелік винятків, яким дозволений перетин кордону [4].

Ст. 53 Конституції України наголошує, що кожен має право на освіту [1].

Коли виникає необхідність обмежити права, закріплені Конституцією, зокрема право на освіту, таке обмеження повинне бути обґрунтованим і прийнятим Верховною Радою України у вигляді закону.

В умовах воєнного стану необхідно оперативно вносити зміни в законодавчі акти, актуальне питання перетину кордону студентами зможе вирішитись шляхом внесення змін та доповнень до постанови уряду №57.

Також варто пам'ятати, що відповідно до частини 3 статті 14 Закону України «Про прикордонний контроль» особа, якій відмовлено у перетинанні

державного кордону, має право оскаржити відповідне рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або до суду.

Такі дії Державної прикордонної служби України призведе до численних судових процесів як в межах України так і в межах Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 03.01.1976. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 02.09.2022 № 3543-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
4. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова КМУ від 30.09.2022 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text>
5. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 205 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРС-МАЖОРУ ЯК ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ СТОРІН ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Ірина Козак

*головна спеціалістка відділу з питань правового забезпечення апарату
Стрийської районної державної адміністрації,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України значно вплинуло на умови та можливість виконання суб'єктами господарювання договірних зобов'язань. Дедалі частіше виникає питання застосування положень законодавства про форс-мажор.

Відповідно до Закону України "Про торгово-промислові палати в Україні" від 02.12.97 р., форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [1].

ТПП України 30.03.2022 р. розмістила на сайті роз'яснення щодо засвідчення форс-мажорних обставин, вказавши: «Торгово-промислова палата України (далі - ТПП України) враховуючи надзвичайно складну ситуацію, з

якою зіткнулась наша країна, ухвалила рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

З метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП і підготовки пакету документів у період дії введеного воєнного стану, на сайті ТПП України 28.02.2022 року розміщено загальний офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), де вказано, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [2].

Серед багатьох юристів існує думка, що тепер будь-яке невиконання зобов'язання вважатиметься таким, що зумовлене форс-мажором. Проте, таке "категоричне" тлумачення вищевказаного листа ТПП України не відповідає положенням чинного законодавства та судовій практиці.

Слід звернути увагу на те, що форс-мажор звільняє від відповідальності за невиконання зобов'язання (зокрема, від неустойки та відшкодування збитків), але не від самого зобов'язання (тобто від обов'язку виконати зобов'язання в натурі).

Ключовим моментом у такому звільненні згідно із приписами ч. 1 ст. 617 ЦК України [3] та ч. 2 ст. 218 ГК України [4] є обов'язок доведення неможливості виконання зобов'язань певною особою, у якої настали такі обставини, тому що сама лише наявність форс-мажорних обставин не може безпосередньо свідчити про неможливість виконання договірних зобов'язань.

Крім того, звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язання має свої межі – на час форс-мажору.

В постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (КГС ВС) від 25.01.2022 у справі № 904/3886/21 зазначено: «... Форс-мажорні обставини не мають преюдиціального (заздалегідь встановленого) характеру. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона, яка посилається на конкретні обставини, повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність. Те, що форс-мажорні обставини необхідно довести, не виключає того, що наявність форс-мажорних обставин може бути засвідчено відповідним компетентним органом ...» [5].

З огляду на викладене, загальний лист ТПП від 28.02.2022 не позбавляє сторону обов'язку доведення причинно-наслідкового зв'язку між впливом відповідної форс-мажорної обставини на конкретне зобов'язання.

Тому слід зауважити, що при виникненні спірних ситуацій між контрагентами щодо порушення виконання договірних зобов'язань, ні сертифікат, ні загальний лист ТПП, що підтверджує форс-мажорні обставини – воєнний стан, у будь-якому судовому процесі не матимуть для суду «заздалегідь преюдиційного характеру», тому що оцінюватимуться усі докази надані сторонами в сукупності та з урахуванням фактичних обставин певної конкретної справи та виду спірних правовідносин.

Заінтересована сторона, у якої настали форс-мажорні обставини, незалежно від того чи наявні в договорі відповідні положення чи вони відсутні, при вирішенні спору зобов'язана буде в судовому порядку довести не лише наявність форс-мажорних обставин, але й надати до суду докази, що унеможливають виконання договірних зобов'язань у конкретно визначених договірних правовідносинах.

До того ж, в ряді договорів є умови, що форс-мажор не застосовується, якщо таке повідомлення не направлено в строк дії договору. Тому для посилення на форс-мажор необхідно перевірити умови своїх договорів та чітко їх дотримуватись.

Якщо форс-мажор триває більше строку, вказаного в договорі, то його може бути розірвано або сторона може відмовитись від договору. Внаслідок чого, сторонам варто визначитись з подальшою дією такого договору та виконати дії, вказані в ньому.

Разом з тим, варто розуміти, що негативні наслідки від форс-мажорних обставин не можуть бути покладені тільки на одну сторону. Суб'єкт господарювання, відповідальний за свою діяльність, повинен будувати свій бізнес на засадах прозорості, взаємовигідності та взаємовідповідальності. Тому, якщо є змога – потрібно намагатися максимально виконувати свої договірні зобов'язання, що не тільки допоможе кожній із сторін та їхнім працівникам, але й наблизить таку бажану перемогу для нашої держави.

З метою забезпечення інтересів суб'єктів господарювання, держава гарантує їх захист від неправомірного невиконання зобов'язань контрагентами. Тому закликаю не тільки знати про наявність своїх прав, але цінувати та захищати свої права та гарантії.

Список використаних джерел

1. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України № 671/97-ВР від 02.12.97 р.
2. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), затверджений рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 18.12.2014 р. № 44(5).
3. Цивільний кодекс України. Верховна Рада України, 2003, №№ 40-44, ст. 356.
4. Господарський кодекс України. Верховна Рада України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

5. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.01.2022 у справі № 904/3886/21.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ростислав Лекар

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

У чч. 1, 2 ст. 26 Закону № 389-VIII встановлено що «Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється» [4].

Законом України від 03.03.2022 №2112-IX «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» уточнено, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передання до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду [3].

Внаслідок агресії російської федерації та веденням бойових дій у деяких областях України робота судів не є безпечною, а в деяких випадках взагалі неможливою через це відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану». Тобто режим роботи конкретного суду залежить від ситуації в регіоні, де він розміщений.

У березні Голова ВС змінював територіальну підсудність у Донецькій, Київській, Луганській, Херсонській областях, окремих судах Миколаївської, Сумської, Чернігівської, Запорізької та Харківської областей

За інформацією, розміщеною на офіційному вебсайті Верховного Суду, суди загальної юрисдикції в таких областях, як Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська, частково Запорізька та Сумська, в АРК Крим, досі не мають змоги функціонувати. Водночас у Київській, Чернігівській, частково Сумській та Харківській областях роботу правосуддя відновлено [5].

Також радою суддів України (РСУ) на їхньому офіційному вебсайті опубліковано Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 (Рекомендації від 02.03.2022), згідно з якими судам, що здійснюють правосуддя, рекомендується: «5. За можливістю відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через залучення до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних сил України, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань та інших форм протидії збройної агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя. Справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження; Зосередитись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою)» [6].

Що стосується інших областей України, тут доцільно згадати Одеську область. В умовах воєнного стану суди у місті Одеса працюють в особливому режимі роботи, що підтверджується відповідними локальними актами голів судів. Зокрема, наказом голови П'ятого апеляційного адміністративного суду від 28.02.2022 № 9-од/с, наказом голови Південно-західного апеляційного господарського суду від 13.05.2022 № 10-ОД, наказом голови Одеського окружного адміністративного суду від 24.02.2022 № 9- ОС/Д/С, рішенням зборів суддів Господарського суду Одеської області від 14.03.2022, оформленим протоколом № 916-2/2022, розпорядженням голови Малиновського районного суду міста Одеси від 24.02.2022 № 2-р/с, рішенням зборів суддів Суворовського районного суду м. Одеси від 23.05.2022. Повідомлено про особливий режим роботи й на офіційних вебсайтах Приморського районного суду міста Одеси, Київського районного суду міста Одеси.

Так, Європейським судом з прав людини зазначено, що розумність тривалості провадження повинна визначатися з огляду на обставини справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також ступінь важливості предмета спору для заявника (згідно з рішеннями у справах “Савенкова проти України”, по. 4469/07 від 02.05.2013, “Папазова та інші проти України”, по. 32849/05, 20796/06, 14347/07 та 40760/07 від 15.03.2012).

Таким чином, зважаючи на п. 5 Рекомендацій від 02.03.2022, передбачена Конституцією України та Законом № 389-VIII «безперебійність» здійснення правосуддя у разі відкладення та зняття з розгляду справ фактично порушується. Адже відкладення чи зняття справи з розгляду не є вирішенням справи по суті.

На даний час судова практика виглядає наступним чином:

Так, в ухвалі ВАКС від 10.05.2022 у справі № 991/6462/21 зазначено: «Колегія суддів враховує, що на цей час внаслідок воєнних дій з боку росії здійснюються ракетні та бомбові удари по воєнних та цивільних об'єктах на

всій території України, триває збройне протистояння у багатьох населених пунктах держави, що вочевидь створює небезпеку для всіх без винятку громадян. Крім того, у всіх містах України запроваджено комендантську годину, об'єктивно існують суттєві обмеження щодо вільного пересування внаслідок відсутності, нерегулярності чи небезпечності транспортного сполучення.

Зазначені обставини у своїй сукупності свідчать про наявність об'єктивних перешкод та реальної небезпеки для учасників кримінального провадження щодо безпосередньої участі у судовому засіданні, особливо якщо така участь пов'язана з пересуванням по території України на значні відстані.

Тому, беручи до уваги вказані виключні обставини, з метою забезпечення швидкого судового розгляду, під час якого кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки, а також задля безпеки учасників кримінального провадження колегія суддів вважає за необхідне проводити наступне судове засідання, призначене на 11 травня 2022 року на 12 год. 00 хв., в дистанційному режимі».

Підсумовуючи вказане вище, зазначу, що на даний час робота судів України, які розміщені в межах лінії зіткнення та безпосередньо в окупованих територіях, перебуває в постійному напруженні та корегуванні. Зокрема ВС часто вимушений вирішувати питання територіальної юрисдикції спору та/або відновлення/припинення роботи того чи іншого суду.

Проте переглядаючи вже восьми місячний досвід роботи судів, можна ствердити, що таке коригування та підтримка з боку ВС є своєчасною, точною та дієвою.

Радісною новиною є та, що на даний час ВС доводиться все частіше відновлювати роботу судів, які ще недавно перебували під окупацією та вже опинились під контролем України.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005р. № 2747-IV. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
3. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” від 03.03.2022 р. №2112-IX. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Віталій Амосов

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Війна – це насамперед, комплекс заходів, які спрямовані на захоплення чужих природних, енергетичних ресурсів, проте через загарбницьку політику найбільше страдає суспільство, яке прагне жити в мирі та злагоді, підтримувати дружні зв'язки з сусідніми державами та обмінюватись досвідом для загального розвитку людства та створення кожній людині та громадянину комфортних умов для життя.

У зв'язку з початком повномасштабної війни України з російською федерацією, багато людей вперше зіткнулись з порушенням права на життя, що в умовах війни майже беззахисне.

Хоча воно закріплене в конституціях обох держав і має найбільшу юридичну силу на практиці ми бачимо публічне нехтування та їх недотримання.

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Виходячи з вищесказаного, життя та здоров'я людини та громадянина це найбільший скарб, що повинен оберігатись державою, а також ніхто не має право посягати на життя іншої людини. Натомість під час війни усі закони та нормативно правові акти ігноруються та грубо порушуються.

Підтвердження цього можемо згадати жахливі кадри з Бучі, що розлетілись по усьому світу. Прості цивільні невинні люди піддавались тортурам з боку окупантів, чим грубо порушують усі міжнародні норми та договори, які ратифіковані двома сторонами конфлікту.

Також слід згадати й право на вільне пересування, яке порушується Коменданськими годинами а також лініями зіткнення з обох сторін, що унеможлиблює вільне пересування людини та громадянина, що прямує до власної домівки.

Із цієї проблеми впливає наступна, це те що під час військового стану її права на майно, його відчуження або руйнування, а також те, що людина втратила власну домівку і немогла виїхати з окупованої території це також грубе порушення конституційних прав людини та громадянина.

Військовий стан передбачає можливість втручання у приватне життя осіб. Зокрема, контроль засобів зв'язку, перевірка речей, документів, житла тощо. Кожна людина зіткнулась з цим на блок-постах.

Слід зауважити що на час військового стану права людей на вільний вибір праці також може бути порушено, громадяни можуть бути залучені до суспільно корисних робіт, щоб налагодити життєдіяльність регіону.

Під час війни незахищеними є діти, вони можуть насильно бути розлучені зі своїми батьками.

Не менш важливою у період військового стану є проблема втрата доступу до медицини та освіти, яке дуже потрібно кожній людині та громадянину.

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИМОГИ ЗАКОНУ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ

Еллі Радченко

адвокатка

Стаття 1 нашої Конституції проголошує, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою.

Принцип верховенства права, який закріплений у статті 8 Основного Закону, є одним з базових засад демократичного суспільства.

Венеційська комісія виокремлює такі елементи поняття «верховенство права»: 1) законність; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавілля; 4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами; 5) дотримання прав людини; 6) заборона дискримінації і рівність перед законом.

В статті 21 Конституції зазначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Проте, є випадки, коли права та свободи можуть бути обмежені.

Наприклад, війна, яка є викликом не лише для безпеки країни, а й для прав людини.

Як зазначено у статті 64 Конституції України, в умовах воєнного стану, який зараз діє в нашій країні, певні права та свободи людини і громадянина можуть бути обмежені задля більш ефективної мобілізації ресурсів держави з метою протидії військовій агресії.

В той же час, основні конституційні права громадян не можуть бути обмежені за жодних умов.

Наприклад, через використання росією інформації в якості зброї проти України шляхом пропаганди, дезінформаційних кампаній, маніпуляцій та поширення протиправних закликів до війни, дискримінації, насилля – зазнала певного обмеження передбачена статтею 34 Конституції України свобода вираження поглядів.

Під час війни баланс між свободою вираження і прагненням держави захистити національну та інформаційну безпеку природно зміщується в сторону державного інтересу.

Проте, на теперішній час законодавство не передбачає чітких критеріїв, за якими можна провести об'єктивне розмежування між думкою певної особи та інструментом ворожої пропаганди.

Такий стан тягне за собою відсутність безстороннього аналізу необхідності та пропорційності обмежень у царині свободи вираження поглядів. Обмеження, встановлені через суб'єктивний підхід, часто виявляються не актуальними та не пропорційними конкретним обставинам.

Зазнало обмежень право особи на приватність, що втілювалось в життя шляхом розширення можливості для правоохоронців щодо доступу до девайсів, а також до великого обсягу персональних даних громадян. Крім того, з'явилося багато державних ініціатив, які передбачають часту обробку персональних даних – зокрема, це пов'язане з розширенням функціонала державних додатків (як-от “Дія”). В той же час, практично відсутні запобіжники задля уникнення зловживань при доступі слідчих та прокурорів до пристроїв громадян без отримання дозволу суду.

В КПК України існує Розділ IX-1, стаття 615 якого має назву «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану». Тобто, заразбудь-яку норму КПК України варто застосовувати з урахуванням положень цієї статті, які стосуються переважно ситуації, коли є об'єктивна неможливість вчинити слідчі (або процесуальні) дії особами чи в спосіб, передбачений для довоєнного часу.

Вказана норма передбачає можливість переходу повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури за відповідним клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором. Наприклад, в пункті 2 частини 1 зазначено, що у випадку відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, серед яких надання доступу до речей та документів, дозволу на обшук, на відібрання зразків для проведення експертизи, продовження строків досудового слідства та таке інше, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. А частина 6 цієї статті передбачає автоматичне продовження строку тримання особи під вартою.

Закон вимагає, щоб такий перехід повноважень слідчого судді до прокурора та автоматичне продовження процесуальних строків може відбуватися, лише якщо слідчий суддя не має об'єктивної можливості виконати ці повноваження у встановлені законом строки. В той же час, на практиці, працівники прокуратури намагаються використати цю норму навіть в тих регіонах нашої країни, де суди працюють в штатному режимі.

Перед початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, у 2021 році Україна почала застосовувати обмеження щодо російських медіа, їх

власників, а пізніше – соціальних мереж та інших суб'єктів, що виробляють або поширюють інформаційні продукти.

В той же час, непрозорість та непередбачуваність санкційного законодавства, а також відсутність ефективного та диференційованого механізму оскарження включення до санкційного списку відкриває шлях до свавілля з боку держави.

Отож, через військову агресію з боку росії наша Держава стикнулася з необхідністю обмеження гарантованих Конституцією прав та свобод. Звісно, що такий захід є вимушеним у нашій демократичній державі, адже головною метою введення воєнного стану є максимальне підвищення можливостей держави з реагування на зовнішні та внутрішні загрози критичного рівня.

В той же час, практично відсутній законодавчо закріплений чіткий та прозорий механізм застосування таких обмежень.

Крім того, на сьогоднішній день залишається й таке питання, як сумлінне виконання всіма органами державної влади та посадовими особами законодавства України та своїх посадових обов'язків, без формального підходу до ситуації й без зловживань.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Василь Кузь

суддя Франківського районного суду м. Львова

Воєнний стан (стан війни) - особливий правовий режим, що вводять Україні або в окремих її місцевостях у випадку збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, її територіальній цілісності (агресія:воєнна; збройна; політична; психологічна). В російсько-українській війні мають місце всі зазначені вище види, і не тільки.

Воєнний стан розпочинається від моменту офіційної заяви (повідомлення чи ноти) компетентного органу (влади) країни, що розпочинає бойові дії проти іншої держави та про припинення мирних відносин між ними. Згідно з міжнародним правом бойові дії між державами не повинні розпочинатися без попередження чи недвозначного попередження у формі мотивованого оголошення війни або ультиматуму з умовним оголошенням війни (*III Гаазька конвенція про відкриття бойових дій 1907*). Російсько-українська війна розпочата росією без вказаних попереджень, під егідою так званого «руського міра» та під назвою «Спеціальна військова операція», а не «війна».

В Україні воєнний стан оголошується: Верховною Радою України за поданням Президента України (*п. 9 ст. 85, п. 19 ст. 106 Конституції України*). 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05

години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Указом Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022 строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року строком на 30 діб. Указом Президента України від 18 квітня 2022 року № 259/2022 строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 25 квітня 2022 року строком на 30 діб. Указом Президента України від 18 травня 2022 року № 341/2022 строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 25 травня 2022 року строком на 90 діб. Указом Президента України від 12 серпня 2022 року № 573/2022 строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб.

Війна повинна вестися з дотриманням законів та звичаїв війни, які встановлюють порядок початку, ведення та припинення бойових дій і відповідальність за порушення цих законів і звичаїв (*Паризька декларація про морську війну 1856; Санкт-Петербурзька декларація про заборону застосування розривних та запалювальних куль 1868; Гаазькі конвенції промирне розв'язання міжнародних зіткнень, про закони та звичаї сухопутної війни, а також про застосування до морської війни Женевської конвенції 1864 про поранених та хворих 1899, основні положення яких були доопрацьовані та суттєво доповнені у III Гаазькій конвенції про відкриття бойових дій, у IV — про закони та звичаї сухопутної війни 1907; Лондонська декларація про право морської війни 1909; Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954*). За порушення правил війни існують санкції. Агресор у російсько-українській війні діє без правил (злочинно).

Воєнний стан призводить до припинення політичних, дипломатичних, консульських, економічних, культурних відносин. Репрезентація інтересів сторін доручається третій (нейтральній) країні (*напр., під час Вел. Вітчизн. війни 1941-45 нім. інтереси в СРСР представляла Швеція, так само як і радянські - у Німеччині*).

Воєнний стан припиняється капітуляцією переможеної сторони; двосторонніми деклараціями про припинення; підписанням мирової угоди; іншими формами припинення.

Права та свободи людини під час воєнного стану

Незалежно від воєнного стану права та свободи людини зберігаються. Забезпечити права та свободи людини у період воєнного стану є обов'язком держави. У Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Відповідно до статті 22 Основного Закону держави, права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Частина 3 статті 22 Конституції України підкреслює, що заприйняття нових законів або при внесенні змін до чинних законів недопускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Права будь-якої людини є універсальними (вони належать усім людям в будь-яких ситуаціях незалежно від соціального становища), вродженими (вони вже належать кожній людині лише за фактом народження) і невід'ємними (це означає неможливість позбавити індивіда цих прав чи неможливість його добровільної відмови від цих прав).

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Разом з тим тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України.

Отже, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 61, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції.

Реалізація та механізм захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Слід пам'ятати також, що в умовах воєнного стану автоматично вступає в дію міжнародне гуманітарне право. Міжнародне гуманітарне право - це галузь міжнародного публічного права, яка застосовується під час збройних конфліктів з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій.

У період воєнного стану відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Враховуючи положення статті 64 Конституції України та статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим та кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку навіть в умовах воєнного стану. Таким чином, незважаючи на введення воєнного стану суди продовжують здійснювати правосуддя.

З огляду на вказане для громадян суспільно-необхідним залишається забезпечення доступу до інформації про судові справи, особливості їх розгляду, територіальну підсудність тощо.

Крім того, через неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану може змінюватись територіальна підсудність судових справ. Питання про зміну територіальної підсудності під час воєнного стану вирішує своїми розпорядженнями голова Верховного Суду, які публікуються на офіційному вебсайті.

Також, для запобігання загрози життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу у період воєнного стану, тимчасово призупинено загальний доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісу «Стан розгляду справ». Водночас окрему інформацію про судові рішення можна знайти в таких сервісах, які працюють на основі офіційних відкритих даних:

<https://lpd.juscourt.com/> - база правових позицій Верховного Суду;

<https://court.opendatabot.ua/#/> - сервіс пошуку судових рішень «Бабуся»;

<https://conp.com.ua/> - аналітичний інструмент для пошуку та дослідження візуалізації судових рішень «Суд на долоні»;

<https://verdictum.ligazakon.net/analysis> - система пошуку та аналізу судових рішень «Verdictum» та інші цифрові сервіси.

Для врегулювання питань щодо дії національних судів в умовах воєнного стану 24.02.2022 р. Рада суддів України прийняла ряд важливих та актуальних рішень «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ». 02.03.2022 р. РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них такі основні:

а) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, оскільки велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

б) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження;

в) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Наукове видання

Проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

(м. Львів, 10 жовтня 2022 р.)

За загальною редакцією Василя Андрієва, Юлії Коверко

Видається в авторській редакції

Друк ТзОВ "Друкарня "Папуга"
м. Львів, вул. Любінська. 92
Свідоцтво видавничої справи
ЛВ №15 від 21.11.2001р.

